

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง กลุ่มอาชีพบนฐานความใกล้ชิดทางสังคมในพื้นที่ ตำบลนาเชือก อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดแนวทางในการศึกษาสำหรับงานวิจัยดังนี้

1. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559)
2. แนวคิดกิจการเพื่อสังคมไทย
3. แนวคิดอนาคตประเทศไทยบนเส้นทางสีเขียว
4. แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ
5. แนวคิดการพัฒนาชุมชน
6. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง
8. แนวคิดมรรคมุ่งดี 8
9. แนวคิดทฤษฎี เกษตรยั่งยืน วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต
10. แนวคิดเกื้อกูลวาระแห่งความเหลื่อมล้ำ
11. แนวคิด ภาวะสังคมไทยในไตรมาสหนึ่ง ปี 2556
12. บริบทตำบลนาเชือก
13. บริบทศูนย์เครือข่ายอินทร์ทรง
14. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
15. กรอบแนวคิด

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559)

1. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาประเทศในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมา สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ประชาชนมีงานทำและมีความมั่นคงในอาชีพมากขึ้น รายได้เฉลี่ยของประชาชนเพิ่มสูงขึ้น ปัญหาความยากจนลดลงและประชาชนเข้าถึงบริการทางสังคมและสาธารณูปโภคอันเป็นปัจจัยจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้กว้างขวางมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ โอกาสของคนในเมืองกับชนบท ในการเข้าถึงบริการสาธารณะหลักที่มีคุณภาพ ยังมีช่องว่างมากและการเข้าถึงสิทธิ ในกระบวนการยุติธรรม ยังไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำ ที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างในสังคมไทย ดังนี้

1.1 รายได้มีความแตกต่างกันมากระหว่างกลุ่มคน สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมของโอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม การเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิพื้นฐาน รวมทั้งความไม่เป็นธรรมด้านอำนาจต่อรอง ในปี พ.ศ. 2552 กลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10.0 ของประชากรรวมมีรายได้คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 38.4 ของรายได้รวมทั้งประเทศ ในขณะที่กลุ่มจนที่สุดร้อยละ 10.0 ของประชากรมีสัดส่วนรายได้เพียงร้อยละ 1.7 ของรายได้ทั้งหมด ความต่างกันของรายได้ระหว่างสองกลุ่มนี้สูงถึง 22.8 เท่า ขณะที่กลุ่มรายได้อื่นที่อยู่ระหว่างกลุ่มรวยที่สุดและจนที่สุดก็มีสัดส่วนรายได้ต่ำกว่ากลุ่มรวยที่สุดหลายเท่า แม้ว่าการแก้ปัญหาความยากจนของประเทศไทยจะทำให้กลุ่มประชากรที่อยู่ได้เส้นความยากจนลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 9.6 ในปี 2549 เหลือร้อยละ 8.1 ในปี พ.ศ. 2552 หรือประมาณ 5 ล้านคนแต่ยังมีประชากร กลุ่มที่อยู่เหนือเส้นความยากจนเพียงเล็กน้อยอีกกว่า 5 ล้านคน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงที่จะตกอยู่ในภาวะความยากจนได้ง่าย หากเผชิญกับวิกฤตการณ์ด้านเศรษฐกิจและภัยธรรมชาติ นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่าในปี พ.ศ. 2552 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ มีรายได้เฉลี่ยต่อประชากรวัยทำงานต่ำกว่าภาคอื่น ประชากรในเขตเมืองมีรายได้สูงกว่าชนบทและประชากรในกรุงเทพมหานคร มีรายได้สูงกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในขณะเดียวกัน การถือครองสินทรัพย์ทางการเงินที่อยู่ในรูปของเงินฝากก็มีความกระจุกตัวเช่นกัน พิจารณาได้จากบัญชีเงินฝากประจำและออมทรัพย์ระยะ 3 เดือนขึ้นไปในธนาคารทั้งหมด พบว่า เพียงร้อยละ 0.1 ของจำนวนบัญชีเป็นบัญชีที่มีปริมาณเงินฝาก 10 ล้านบาทขึ้นไป แต่มีวงเงินรวมกันคิดเป็นร้อยละ 40.0 ขณะที่บัญชีเงินฝากขนาดเล็กมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 99.9 ของจำนวนบัญชีเงินฝากทั้งหมดและมีวงเงินรวมคิดเป็นร้อยละ

60.0 สะท้อนถึงการกระจุกตัวของสินทรัพย์ทางการเงิน รวมถึงการถือครองที่ดิน มีการกระจุกตัว ในกลุ่มคนจำนวนน้อย บุคคลธรรมดาที่ถือครองที่ดินขนาดเกิน 300 ไร่มีเพียงสี่พันกว่าราย และในจำนวนนี้มีเพียงประมาณ 100 รายเศษที่ถือครองที่ดินเกินกว่า 1,000 ไร่ ขณะที่เกษตรกรยากจนจำนวนสูงถึง 6.6 แสนราย ไร่ที่ดินทำกิน สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการขาดโอกาสเชิงเศรษฐกิจและสังคมและการเข้าไม่ถึงทรัพยากรของประชาชนในบางกลุ่ม บางพื้นที่ รวมทั้งความไม่เป็นธรรมด้านสิทธิและการขาดอำนาจต่อรองของประชาชนบางกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อการสร้างรายได้และการสะสมสินทรัพย์ประเภทต่าง ๆ

1.2 สถาบันการเมืองการปกครองและสถาบันทางเศรษฐกิจ ที่ขาดความโปร่งใสและความเป็นธรรม ส่งผลให้ความไว้วางใจของคนในสังคมลดลง นำมาซึ่งการสร้างเครือข่ายทางสังคมแบบแบ่งแยกเป็นกลุ่มๆ แต่ละกลุ่มมีค่านิยมและบรรทัดฐานที่แตกต่างกัน ขาดการยอมรับซึ่งกันและกันและส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในสังคมโดยรวม ดังจะเห็นได้จากดัชนีความสงบสุขของประเทศไทยอยู่ที่อันดับถึง 105 จาก 121 ประเทศ ในปี พ.ศ. 2550 และอันดับ ที่ 118 จาก 153 ประเทศ ในปี พ.ศ. 2551 และ พ.ศ. 2552 ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจความคิดเห็น เรื่องความสามัคคีของคนในชาติที่คนส่วนใหญ่มองเห็นว่า สังคมไทยปัจจุบันมีความแตกแยกและขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

1.3 ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นพลังสำคัญ ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การบังคับใช้พระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้ส่งผลกระทบต่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต การขยายฐานรายได้ที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง และการบริหารงานขององค์กรที่เน้นประสิทธิภาพเป็นหลัก ประกันว่าประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับการบริหารณะที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน รวมทั้งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลในระดับชุมชน นอกจากนี้ การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เช่น การจัดทำแผนชุมชน โดยมีเวทีแลกเปลี่ยนร่วมกันคิด การร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ ที่นำไปสู่การสร้างเป้าหมายร่วมกันของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่มาของการประกาศและบังคับใช้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยมีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตามความหลากหลายของวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.4 สถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลของการพัฒนาความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ที่เป็นปัญหาสั่งสมมานาน แม้จะมี

ความพยายามแก้ไขปัญหามาอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ได้บ่งชี้ถึงความเสี่ยงหลายประการที่ต้องนำมา วิเคราะห์หาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความ ไม่เป็นธรรม รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันในสังคมไทยและกำหนดแนวทางการพัฒนาในระยะ 5 ปี ข้างหน้า เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีความเป็นธรรมและเป็นสังคมที่คน ไทยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสมานฉันท์บนหลักการของการพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ ส่วนรวมของสังคม

2. การประเมินความเสี่ยง ผลการพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลให้เศรษฐกิจ สังคมและ การเมืองของประเทศไทยมีความก้าวหน้าในหลายด้าน แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้โครงสร้าง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และ โครงสร้างทางอำนาจมีความบิดเบือน ไม่เอื้อต่อการพัฒนา ที่ครอบคลุมทั่วถึงและยั่งยืนในระยะยาวและเป็นความเสี่ยงที่อาจทำให้ความเหลื่อมล้ำทาง เศรษฐกิจและสังคมและความไม่เป็นธรรมรุนแรงมากขึ้น ที่จะส่งผลให้การพัฒนาในช่วงของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ที่กำหนดไว้ปัญหาเชิงโครงสร้างดังกล่าวและความเสี่ยงต่อการสร้างความเป็นธรรมและลด ความเหลื่อมล้ำที่สำคัญ มีดังนี้

2.1 โครงสร้างทางเศรษฐกิจไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืนและเป็นปัจจัย เสี่ยงที่จะทำให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจมากขึ้น ภาคอุตสาหกรรมมีสัดส่วนมูลค่าการผลิตและ ผลิตภาพสูงกว่าภาคเกษตรมากและการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม เป็นองค์ประกอบหลักของ การส่งออกของประเทศ ในขณะที่เศรษฐกิจภายในประเทศมีสัดส่วนต่ำ วิชากิจขนาดกลาง และขนาดย่อมซึ่งเป็นแหล่งการจ้างงานและฐานรายได้สำคัญของประชาชนส่วนใหญ่ยัง อ่อนแอ โครงสร้างเศรษฐกิจเอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจรายใหญ่มากกว่าธุรกิจขนาดกลางและเล็ก และเอื้อต่อเจ้าของทุนมากกว่าแรงงาน ประกอบกับผลจากการพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตทำให้การ กระจายความมั่งคั่งและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งด้านรายได้ การถือครองสินทรัพย์ทาง การเงินและทรัพย์สินถาวร โดยเฉพาะที่ดินมีความเหลื่อมล้ำมากในปัจจุบัน ซึ่งจะส่งผลต่อ โอกาสในการต่อยอดในการสร้างรายได้และอาชีพของกลุ่มต่าง ๆ ยิ่งมีความแตกต่างกันมากขึ้น ในระยะต่อไปและกลายเป็นความเสี่ยงที่จะยิ่งทำให้เกิดช่องว่างในสังคมที่รุนแรงขึ้น ได้ใน อนาคต

2.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มเจ้าของทุนมากกว่าเจ้าของ แรงงานและธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีการพัฒนาช้า การมุ่งเน้นการพัฒนาการส่งออก

โดยเฉพาะ ในกลุ่มสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อเร่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้มข้นขึ้นตามลำดับนั้นทำให้ภาคอุตสาหกรรมมีความก้าวหน้ามากกว่าภาคเกษตร สัดส่วนมูลค่าผลผลิตและผลิตภาพสูงกว่าภาคเกษตรมาก กลุ่มทุนโดยเฉพาะกลุ่มทุนอุตสาหกรรมจึงมีอำนาจต่อรองและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายของรัฐบาล ผลประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์และนโยบายเศรษฐกิจที่มีน้ำหนักในภาคอุตสาหกรรมมาก จึงมักเอื้อประโยชน์ต่อเจ้าของทุนมากกว่าแรงงาน แรงงานขาดอำนาจการต่อรอง ทำให้สัดส่วนรายได้ที่เป็นผลตอบแทนแรงงานต่ำกว่าผลตอบแทนทุนมาก ซึ่งในช่วงที่ผ่านมานั้นรายได้ที่ค่าตอบแทนแรงงานและสวัสดิการเป็นสัดส่วนเฉลี่ยเพียงประมาณร้อยละ 40.0 ของรายได้ประชาชาติ ในขณะที่รายได้ส่วนอื่นเป็นสัดส่วนร้อยละ 60.0 แม้ว่าผู้ที่มีฐานรายได้จากเงินเดือนและค่าจ้างจะเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ จึงกลายเป็นช่องว่างระหว่างชนชั้นรายได้และความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการและเจ้าของแรงงาน รวมทั้งเป็นปัญหาคุณภาพชีวิตแรงงานที่มีรายได้น้อย

2.3 โครงสร้างทางสังคมยังมีช่องว่างที่แตกต่างกันมากระหว่างชนชั้นทั้งในด้านองค์ความรู้ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพรวมทั้งโอกาสที่ไม่เท่าเทียมระหว่างชายและหญิง ผู้ด้อยโอกาสยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึง แรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ยังไม่มีหลักประกันทางสังคม คุณภาพของบริการทางสังคมแตกต่างกันมาก ระหว่างพื้นที่และกลุ่มผู้รับบริการ สาเหตุดังกล่าวเป็นปัจจัยผลักดันให้ประชาชนย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือและค่าแรงต่ำ กลายเป็นปัญหาผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง ที่มีช่องว่างทางสังคมกับกลุ่มชนชั้นกลางและกลุ่มรายได้สูง โดยเฉพาะ โอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณะที่มีคุณภาพและความมั่นคงด้านรายได้ ซึ่งความแตกต่างด้านรายได้ ฐานะทางสังคมและองค์ความรู้ยิ่งทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศมีความแตกต่างกันและกลายเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้สำหรับประชากรบางกลุ่ม โครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกันมากทำให้การดำเนินนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมีความยากลำบากขึ้น โดยที่จะต้องให้ความสำคัญกับนโยบายในระดับจุลภาคที่กำหนดกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ สังคมไทยยังขาดความสมดุลระหว่างโอกาสของหญิงและชาย โอกาสของผู้หญิงมีข้อจำกัดมากกว่าผู้ชายทั้งในด้านการศึกษาระดับสูงในบางสาขาและในด้านอาชีพและโอกาสของผู้หญิงในภาคการเมืองทั้งระดับชาติและการเมืองท้องถิ่นและการเป็นผู้บริหารระดับสูงในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ยังมีน้อยไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมโลกที่มีมิติประเด็นปัญหาใหม่ๆ ที่มี

ผลกระทบต่อผู้หญิงอย่างมาก ได้แก่ ประเด็นผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเคลื่อนย้ายแรงงานสังคมผู้สูงอายุ โรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ภัยพิบัติทางธรรมชาติและการแบ่งเบาภาระงานและการหารายได้โดยผู้หญิง ประเด็นการพัฒนาและปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ผู้หญิงต้องเผชิญกับความท้าทายมากขึ้นดังนั้นบทบาทสตรีในระดับการตัดสินใจจึงมีความสำคัญมากขึ้น

2.4 การเข้าไม่ถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้ชุมชนสูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเองและการพัฒนาศักยภาพ การพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการขยายตัวเชิงปริมาณมาเป็นเวลายาวนานทำให้กลุ่มทุนตักตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป ขณะที่ชุมชนไม่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะคนยากจนที่อาศัยและพึ่งพาป่าเป็นแหล่งอาหารสำคัญ ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ลดลงต้องอาศัยแหล่งอาหารจากภายนอกชุมชนที่มีต้นทุนสูง ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศเป็นตัวเร่งให้เกิดความยากลำบากในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนชนบท ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมและแหล่งทำมาหากินทำให้เกิดเป็นต้นทุนของชุมชน เพราะก่อให้เกิดมลพิษส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน นอกจากนี้ อิทธิพลของกลุ่มทุนต่อนโยบายต่าง ๆ ส่งผลให้ชุมชนมีช่องทางน้อยลงในการทำมาหากินในท้องถิ่นและไม่สามารถดูแล รักษา อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเต็มที่

3. การสร้างภูมิคุ้มกัน

จากการวิเคราะห์ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นและแนวโน้มในอนาคตชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องสร้างสังคมที่มีภูมิคุ้มกันเข้มแข็งมากขึ้น โดยต้องสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนทุกกลุ่มให้ความสำคัญกับการสร้างความเท่าเทียมกันของโอกาสและการมีส่วนร่วม เพื่อให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพและมีความเป็นธรรมประชาชนสามารถปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงและสามารถบริหารจัดการความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสังคมไทยต้องมีภูมิคุ้มกันที่สำคัญ ดังนี้

3.1 ทุกคนในสังคมไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้รับโอกาสในการประกอบสัมมาอาชีพอย่างเท่าเทียมกัน สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมและทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึง เพื่อป้องกันมิให้ตกอยู่ในวงจรความยากจนและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างทั่วถึง

3.2 กลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้รับโอกาสและการพัฒนาศักยภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม เข้าถึงทรัพยากรและ

โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ การพัฒนาเศรษฐกิจมีฐานกว้าง ครอบคลุมทั่วถึงและสร้าง โอกาสสำหรับกลุ่มด้อยโอกาสมากขึ้น บนหลักการการยอมรับอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์และลดช่องว่างในสังคม ประชาชนมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งเป็นพลังร่วมของสังคมไทย มีการพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพและสามารถเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างเต็มที่และเป็นธรรม โดยที่สามารถปรับตัวท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วได้ ชุมชนและสังคมมีค่านิยมร่วมและยึดหลักผลประโยชน์ของสังคม มีค่านิยมร่วมในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่และระหว่างวัย พี่พาทอาศัยและเกื้อกูลกันภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

4. วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

4.1 เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงปัจจัยการประกอบอาชีพ ทั้งแหล่งทรัพยากร แหล่งทุน โครงสร้างพื้นฐานและทักษะความรู้ที่จะเป็นฐานการประกอบอาชีพที่มั่นคงรวมทั้งสร้างโอกาสทางธุรกิจในทุกระดับ นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทย

4.2 เพื่อให้ทุกคนในสังคมไทยมีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงบริการทางสังคม ที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

4.3 เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิพื้นฐาน เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค รวมทั้งสร้างความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจของระบบบริหารราชการแผ่นดินบนพื้นฐานของการใช้หลักนิติธรรม หลักคุณธรรมและจริยธรรมและหลักผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศ

4.4 เพื่อสนับสนุนให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำและลดความขัดแย้งในสังคมไทยและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยยึดหลักผลประโยชน์ของสังคม

5. เป้าหมายการพัฒนา

5.1 ลดช่องว่างรายได้ระหว่างกลุ่มคนและพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจฐานรากและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้ผู้ประกอบการรายย่อยและชุมชน

5.2 ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพและครอบคลุมอย่างทั่วถึง รวมทั้งมีความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้น ทั้งในเรื่องรายได้ โอกาสทางอาชีพและโอกาสในการดำรงตำแหน่งในระดับบริหารและระดับการตัดสินใจ

5.3 ประชาชนรับรู้สิทธิและหน้าที่และเข้าถึงบริการของหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ภาวการณ์พัฒนาต่าง ๆ มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม

5.4 คนยากจนและด้อยโอกาสมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นมีภูมิคุ้มกันและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น

5.5 มีการบริหารจัดการที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของทุกภาคีในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554 : 25 - 137)

6. แนวทางการพัฒนา

การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทยและเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเองเป็นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีฐานการพัฒนาที่ครอบคลุมทั่วถึงและยั่งยืน พร้อมทั้งเสริมฐานรากให้มีความหลากหลายและแข็งแกร่งมากขึ้น โดยการสร้างโอกาสเพื่อให้เกิดผู้ประกอบการให้สนับสนุนวิสาหกิจขนาดกลางขนาดย่อมและวิสาหกิจชุมชนและสร้างโอกาสอย่างเท่าเทียมในการเข้าถึงระบบตลาดในทุกระดับสร้างงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้นควบคู่ไปกับการเพิ่มผลิตภาพแรงงานและความสามารถในการคิดสร้างสรรค์เพื่อเป็นฐานในการสร้างรายได้ยกระดับและสร้างเสถียรภาพรายได้เกษตรกรพร้อมกับการพัฒนาอาชีพและแนวทางสร้างรายได้เสริมนอกฤดูกาล สนับสนุนการเข้าถึงทรัพยากรและแหล่งทุนในการประกอบอาชีพที่กว้างขวางและกระจายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้ทั่วถึงมากขึ้นควบคู่กับการพัฒนาทักษะความสามารถทั้งด้านการผลิตและการบริหารจัดการรวม เพื่อเพิ่ม โอกาสในการประกอบสัมมาอาชีพที่หลากหลายอีกทั้งเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง เน้นการกระจายอำนาจให้ชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการบริหารงานกับท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งโดยบทบาทของสถาบันการศึกษาในพื้นที่และการสนับสนุนสิทธิชุมชนพร้อมทั้งให้มีการเชื่อมโยงแผนแม่บทชุมชนกับแผนระดับต่าง ๆ ในพื้นที่และระดับชาติ รวมทั้งให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถเชื่อมโยงทิศทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในโลก อาเซียนและอนุภูมิภาค สร้างความใกล้ชิดทางสังคม วัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์กับประเทศในอนุภูมิภาค โดยมีการสนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และเกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน โดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น พัฒนาต่อยอด สุวีสาหกิจ

ชุมชนสนับสนุนการพัฒนาภูมิอาชีพระบบวงจรทั้งห่วงโซ่มูลค่าและยกระดับคุณภาพมาตรฐานการผลิตและการบริการให้เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้ โดยจะต้องส่งเสริมบทบาทการสนับสนุนและการเชื่อมโยงจากองค์กรธุรกิจขนาดใหญ่ พร้อมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถแก่เกษตรกรให้มีผลิตภาพสูงขึ้นสามารถเข้าถึงตลาดได้ดีขึ้น และมีระบบการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสม

แนวคิดกิจการเพื่อสังคมไทย

ปรัชญาชัย ฮวดชัยและคณะ (2555 : 34) กล่าวว่า จากสภาพอากาศแห้งแล้งประกอบกับการทำเกษตรแบบเชิงเดี่ยวเป็นระยะเวลาเวลานาน พืชความอุดมสมบูรณ์ของไร่นาในภาคอีสาน ทั้งแรงเหวี่ยงจากสังคมที่หันไปสู่กระแสของบริโภคนิยมได้ส่งผลกระทบต่อชาวไร่ชาวนาชนบทต้องประสบภาวะหนี้สิน จนเกิดคำถามที่น่าคิดว่า เมื่อไหร่ที่กระดูกสันหลังของชาติจะสามารถงนหน้าล้มตาอำปากันได้เสียที เครือข่ายนวัตกรรมชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นบริษัทเกษตรอินทรีย์ชุมชนแบบครบวงจรที่มองเห็นในปัญหานั้น ทำงานเชื่อมโยงกับชุมชน ทั้งวัดอุทิศ การผลิตและจัดจำหน่าย รวมทั้งการบริการ ในเชิงสาธารณะประโยชน์ ไม่ใช่พ่อค้าทุนหวังกอบโกยกำไร จุดเริ่มต้นของกิจการเพื่อสังคมแห่งนี้เมื่อสามปีก่อน มาจาก คุณนาวิ นาควัชรระ ต้องการมุ่งพัฒนาความรู้ เทคนิคและวิธีการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร แต่การระดมทุนในแบบมูลนิธิหรือองค์กรการกุศลไม่อาจช่วยได้อย่างยั่งยืน จึงมีแนวคิดจัดตั้งเป็นรูปแบบบริษัทมีการดำเนินกิจการอย่างเป็นทางการเพื่อช่วยเหลือพี่น้องเกษตรกร โดยใช้ชื่อว่า บริษัท นวัตกรรมชาวบ้าน จำกัด เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ใช้สารเคมี ในเครือข่ายชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ว่ากันว่าเป็นจังหวัดที่ยากจนที่สุดของเมืองไทย ด้วยการผสมผสานแนวคิดนำภูมิปัญญาท้องถิ่นบวกวิชาการสมัยใหม่ การทำงานของเครือข่ายนวัตกรรมชาวบ้าน จึงออกมาเป็นรูปแบบที่เกษตรกรเป็นทั้งผู้ผลิต เน้นข้าวอินทรีย์เป็นหลัก ขณะเดียวกันบางส่วนเป็นผู้วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ อาทิ พันธุ์ข้าว ปุ๋ยอินทรีย์เม็ดคุณภาพเทียบปุ๋ยเคมีแต่ราคาต่ำกว่า 3 เท่าและตัวแทนจัดจำหน่ายผ่านสมาชิกเครือข่าย ทำการตลาดโดยใช้ระบบ (Multi Level Marketing : MLM) โดยที่ลูกค้ากลายเป็นสมาชิกที่ได้สิทธิพิเศษในการซื้อผลิตภัณฑ์ราคาถูก กระจายในชุมชนที่เป็นร้านสะดวกซื้อค้าขายสหกรณ์ นับเป็นกิจการแรกในเมืองไทยที่ทำเกษตรอินทรีย์ระบบนี้ นอกจากสมาชิกกว่า 300 ครอบครัว ครอบคลุมพื้นที่นาทั้งภาคอีสาน กลางและเหนือจะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดอกผลที่เกิดตามคือสิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟู ดินคือความอุดมสมบูรณ์ สารพิษตกค้างในนา

เริ่มจางหายไป ชาวบ้านที่เคยป่วยก็ได้ธรรมชาติเป็นยาบำบัด และสินค้าอินทรีย์ยังคงไปถึง ผู้บริโภคที่ใส่ใจในการรักษาสุขภาพตัวยังมีอาหารปลอดภัยไว้ใจได้รับประทานทำที่สุด คุณนาวิได้กล่าวเอาไว้ว่า การทำให้ชีวิตคนมีความสุขมากขึ้น คนที่ได้บริโภคสินค้า เรามีความสุข ตัวเกษตรกร คนยากคนจนมีความสุข นั่นคือความสำเร็จดังนี้

1. ด้านนวัตกรรมทางสังคม คือ 1) ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ช่วยให้ เกษตรกรมีกำไรและคุณภาพชีวิตดีขึ้น ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มรายได้ 2) เป็นแหล่งทุนให้ เกษตรกรอินทรีย์ที่เป็นสมาชิกด้วยไมโครเครดิตสำหรับสมาชิก เป็นระบบผ่อนชำระสินค้าและ ระบบการกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี 3) ส่งเสริมและสนับสนุนการทำเกษตร อินทรีย์ปลอดสารพิษลดปัญหาการสะสมของสารเคมีในร่างกาย นำมาซึ่งสุขอนามัยที่ดีให้แก่ เกษตรกรและผู้บริโภค และ 4) นวัตกรรมต่าง ๆ เช่น เตาเผาถ่านประสิทธิภาพสูง ระบบก๊าซ ชีวภาพ ระบบน้ำหยดและมินิสปริงเกอร์และโครงการฝึกอบรมสร้างบ้านดิน ธนาคารพันธุ์ข้าว และธนาคารพันธุ์สัตว์

2. ด้านสินค้าบริการ คือ 1) ผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ อาทิ ข้าวหอมนิล ข้าวหน่วยเชื้อ ข้าวประกาศอำพันธ์ ภายใต้สินค้าเกษตรเขียว และ 2) ปุ๋ยอินทรีย์เม็ดสูตรพิเศษที่มีประสิทธิภาพ เท่าเทียมกับปุ๋ยเคมี ผลิตภัณฑ์กำจัดศัตรูพืชโดยไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง

3. ผลกระทบทางสังคม คือ สภาพความแห้งแล้ง การปลูกพืชเชิงเดี่ยวภาระหนี้สิน เกษตรกร สังคมที่หันไปสู่กระแสของบริโภคนิยมเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาเรื้อรังฝังลึกใน เมืองไทย การเริ่มต้นของเครือข่ายนวัตกรรมชาวบ้าน ได้จุดประกายความหวังในการปฏิวัติ การนั้น ด้วยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานวิทยาการสมัยใหม่สู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ส่งผลให้ชาวไร่ชาวนามีความรู้เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ สร้างผลผลิตที่มีคุณภาพและมีรายได้ ผู้ครอบครัวยิ่งขึ้น

ปรัชญาชัย สวดชัยและคณะ (2555 : 132 - 158) กล่าวว่า ประเทศไทย ถือเป็นชาติ มหาอำนาจในการเพาะปลูกข้าวส่งออกอันดับต้น ๆ ของโลกมาช้านาน แต่ด้วยระบบ อุตสาหกรรมคล้ายแบบสายพานผลิต เร่งผลผลิตให้เยอะให้เร็ว นาเคมี เครื่องทุ่นแรงราคาแพง เป็นที่น่าแปลกใจว่าส่งผลให้ชาวนามีชีวิตคุณภาพต่ำลงเรื่อย ๆ ทั้งหนี้สินและสุขภาพ ทั้งยังมัก พบคำก่อนขอคิดว่าข้าวดี ๆ ส่งออกไปให้ชาวต่างชาติได้รับประทาน แต่ในงานข้าวของคน ปลูกเองกลับกินข้าวที่เหลือ เป็นสุข ร้านค้าสีเขียวที่เริ่มจากการมองเห็นปัญหาเหล่านั้น โดย นายแพทย์ก้องเกียรติ เกษเพ็ชร์ ผู้ก่อตั้ง บริษัท สุขสาธารณะ จำกัด เกิดแรงบันดาลใจเมื่อครั้ง ลงพื้นที่ช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วมที่ภาคอีสาน ซึ่งส่วนใหญ่คือชาวนา แต่ครั้งนี้จะช่วย

ในเรื่องของเงินทุนหรือให้เมล็ดพันธุ์ไปช่วยเหลือ คงไม่ใช่คำตอบในระยะยาว อีกทั้งยังมองไปถึงเรื่องโภชนาการ และสารอาหารที่มีประโยชน์ในข้าว เห็นถึงปัญหาที่จะตามมาในเรื่องของการรับประทานข้าวแบบนาเคมี รวมทั้งสายพันธุ์ของเมล็ดข้าวที่จะให้คุณค่าและประโยชน์ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เป็นสุข จึงลองลงมือเรียนรู้เรื่องของเกษตรอินทรีย์ และเผยแพร่ความรู้พร้อมชักชวนชาวนาให้หันมาปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์เปลี่ยนวิถีหันหลังให้กับการใช้สารเคมีในแปลงนาพร้อมทั้งชี้แจงถึงการลดต้นทุน เพราะไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี เป็นวัฏจักรต่อเนื่องว่า ไม่ต้องเสี่ยงเรื่องปัญหาสุขภาพจากละอองสารเคมีที่ติดพันในท้องนาและยังทำให้ดินไม่มีปัญหาสารเคมีตกค้าง สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศนั้นก็ดีขึ้นเหมือนเดิม ทั้งยังทำให้ผู้บริโภคได้รับประทานข้าวที่ปลอดภัยจากสารเคมี นับว่าเป็นผลดีต่อสุขภาพของผู้บริโภคทั้งประเทศและยังสามารถกระจายผลผลิตที่ดี ๆ ทั่วประเทศได้อีกด้วยและเมื่อยืนบนหลักคิดที่ดีต่อผู้อื่นเป็นสุข มีการจับมือกับเครือข่ายนวัตกรรมชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ให้ความสำคัญกับเกษตรอินทรีย์ ซึ่งถือว่าเป็นคนพันธุ์เดียวกันยังเป็นประตูสู่การเข้าถึงเกษตรกรรมในการส่งเสริมทางเทคโนโลยีการเกษตรต่าง ๆ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทั้งยังเป็นแหล่งวัตถุดิบชั้นเลิศ ที่จะนำข้าวมาสู่ผู้บริโภคทั่วไป นอกจากนี้เป็นสุขยังได้สร้างความสุขให้กับชาวนาในเครือข่ายทุกรายได้ทำสัญญาการซื้อขายภายใต้ราคาเป็นธรรม (Fair Trade) ซึ่งจุดนี้จะเป็นการสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคงให้กับชาวนาเกษตรอินทรีย์ ทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวนามีกำลังใจที่จะปลูกข้าวดี ๆ ให้ผู้บริโภคได้รับประทานมากขึ้น

ทั้งนี้ร้านเป็นสุข ยังเป็นพื้นที่จัดจำหน่ายข้าวอินทรีย์ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าวที่ใส่ใจในเรื่องปลอดสารเคมีทั้งกระบวนการ โดยในระยะทางเพียงปีแรกของเป็นสุข สิ่งที่ได้แสดงให้เห็นคือ เป็นสุข ตั้งแต่คนปลูก ชีวิตไม่ต้องรับสารเคมี ต้นทุนผลผลิตลดลง ไม่ก่อกวนเพิ่มและเป็นสุข-ถึงผู้บริโภค มีเส้นทางในการเข้าถึงข้าวคุณภาพที่ดีมาถึงงานบนโต๊ะอาหาร ทั้งยังอุดหนุนเกษตรกรที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจให้กับนาไร่เคมี พลิกชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่า นั่นคือ สิ่งที่เขาบอกกับคนซื้อข้าวทุกเม็ด เท่านั้นยังไม่หมดเรื่องราวของเป็นสุข ในส่วนอีกฝั่งหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ เมื่อหักลบกลบต้นทุนแล้ว รายได้ส่วนหนึ่งก็นำมาหนุนล้อรถออกตรวจสอบสุขภาพเกษตรอินทรีย์ในเครือข่าย โดยยึดหลักที่ว่า หากมีเป็นสุขมีกำไร ผู้อื่นก็ต้องได้รับประโยชน์จากผลกำไรนั้นด้วย แม้เป็นสุข จะเป็นพลังเล็ก ๆ ที่ช่วยขับเคลื่อนสังคมสีเขียว แต่ก็เป็พลังที่สำคัญ ที่ทำให้เราเชื่อว่า เมื่อเราสร้างจุดเล็ก ๆ หลายจุดในสังคม แล้วลากเชื่อมโยงให้ถึงกัน ตั้งแต่ผู้ปลูก ผู้รับประทานและสิ่งแวดล้อม เชื่อว่าในไม่ช้า สังคมสีเขียวจะเติบโต ขยายวงกว้าง สร้างเศรษฐกิจและสร้างสุขภาพที่ดีอย่างมั่นคงไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งประกอบด้วย

1. นวัตกรรมทางสังคม ประกอบด้วย 1) กำไรบางส่วนของผู้เป็นสุขนั้นถูกแบ่งปันเพื่อสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสที่เข้าไม่ถึงบริการสาธารณสุขและเครือข่ายชานาเกษตรอินทรีย์ในด้านสุขภาพ และ 2) เกษตรกรในเครือข่ายเป็นสุขทุกรายจะได้รับสัญญาและราคาในรูปแบบที่เป็นธรรม (Fair Trade)

2. สินค้าและบริการ ร้านเป็นสุข จัดจำหน่ายสินค้าปลอดสารเคมี ได้แก่ ข้าวหอมนิลอินทรีย์ ข้าวกล้องสีน้ำตาล ข้าวกล้องสังข์หยด กิโลกรัมละ 95 บาท (มีบริการสีข้าวสดด้วยเครื่องสีข้าวกล้อง) ข้าใบข้าว กล้องละ 185 บาท ธัญพืชชอบอุ้นขงคิม ห่อละ 225 บาท จมูกข้าวกล้องหอมมะลิอบกรอบ 55 บาท เป็นต้น โดยมีทั้งหมด 3 สาขา คือ สาขาซอยสุขุมวิท 23 , สาขาโรงพยาบาลชลดา บางบัวทอง และสาขาศูนย์เป็นสุข จ.ภูเก็ต

3. ผลกระทบทางสังคม ภายใต้ปัญหาการปลูกข้าวแบบอุตสาหกรรมเร่งผลผลิต นำเคมีส่งผลให้ชาวนายากจนเพราะปัญหาพ่อค้าคนกลางที่ให้ราคาซื้อขายที่ไม่เป็นธรรม สุขภาพชาวนายังเสื่อมโทรมลงเพราะการสัมผัสสารเคมีโดยตรงจากการเพาะปลูกและรวบรวมรับซื้อข้าวจากนาเกษตรอินทรีย์ ซึ่งนับว่าเป็นช่องทางหนึ่งให้ชาวนาผู้ปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ได้จำหน่ายข้าวในราคาเป็นธรรมมีการรับประกันราคาไม่โดนกดราคา พร้อมทั้งส่งเสริมให้ชาวนาหันมาปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์และข้าวพันธุ์ทางเลือกที่มีคุณค่าทางอาหารสูง ช่วยให้ชาวนาลดรายจ่ายในเรื่องสารเคมี ขจัดปัญหาเรื่องของชาวนาทำให้เครือข่ายชาวนามีช่องทางการจำหน่ายข้าวเกษตรอินทรีย์มากขึ้น สุขภาพดีขึ้น

เครือข่ายวิถีเกษตรกรยั่งยืน มุลินธิศึกษาพัฒนาชุมชน จ.เชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ ในการทำเกษตรระบบอินทรีย์กับเกษตรกรหน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาความเป็นอยู่ จัดการผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการใช้สารเคมีในเกษตรกรรมรวมถึงส่งเสริมและประสานความร่วมมือของสมาชิกในเครือข่าย เพื่อดำรงชีพบนฐานทรัพยากรและการพัฒนาอย่างยั่งยืน กล่าวไว้ว่าเมื่อ 20 ปีที่แล้วจากปัญหาการใช้สารเคมีในเกษตรกรรม ทำให้สิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านเสื่อมโทรม กระบดต่อแหล่งทำกินและเกิดโรคระบาด จึงได้รวมกลุ่มเกษตรกร ทำเกษตรอินทรีย์หันหลังให้กับสารเคมีทุกรูปแบบ สิ่งที่เป็นแนวคิดของเขา คือ ทำอย่างไรให้ปลอดภัยที่สุดร่างกายของเราสมบูรณ์ที่สุด ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หากความรู้มารองรับและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ชาวบ้านขยายต่อไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสม สวนเกษตรอินทรีย์ขนาดเล็กในระบบอินทรีย์ ส่งเสริมการปลูกพืชผักหมุนเวียน ทำปุ๋ยหมัก ทำปุ๋ยคอก ผสมผสานเพื่อการแปรรูปเป็นอาหาร

ไม่พึ่งพาสารเคมี ลดต้นทุน มีอาหารสำหรับคน สัตว์และพืชตามธรรมชาติชนิดไม่มีอด เน้นกินในครอบครัว เหลือกินจึงขายสร้างรายได้

ตลอดระยะเวลาการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิพัฒนาชนบท วัดป่าคาราภิรมย์ มอบสัตว์ให้เกษตรกร ไปเลี้ยงดู ภายใต้ข้อกำหนดห้ามขาย ห้ามฆ่า นำลูกส่งต่อสมาชิกคนอื่นนำไปเลี้ยงมีกองทุนให้เกษตรกรกู้ยืมไว้ดอกเบี้ย เพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพเครือข่ายฯ ยังต่อยอดเรื่องการทำฟางอัดก้อน ลงทุนซื้อเครื่องอัดฟางหมุนเวียนให้สมาชิก โดยต้องนำส่วนหนึ่งคืนเครือข่ายเป็นกองกลางกลับเข้ากองทุน เมื่อไม่ใช้สารเคมีทำลายศัตรูพืชและสัตว์ เกษตรอินทรีย์ก็ันสมดุลระบบนิเวศ ชาวบ้านมีความมั่นคงในการยังชีพ ร่างกายได้รับการเยียวยาจากสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น สมาชิกมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ผลผลิตที่สมาชิกเครือข่ายนำไปจำหน่ายมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค ได้รับการรับรองจากองค์การมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ จากจุดเริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน เครือข่ายวิถีเกษตรกรรมยั่งยืนมีคุณภาพทั้งในส่วนที่เป็นร่วมมากกว่า 200 ราย ครอบคลุมพื้นที่ในอำเภอแม่แตง อำเภอพร้าว อำเภอสันกำแพง อำเภอสะเมิง อำเภอแม่ริม ผลลัพธ์คือ การกระจายความรู้อินทรีย์ลดสารเคมีเป็นวงกว้างขึ้น นับเป็นผลผลิตเครือข่ายที่สร้างวิถีเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1. นวัตกรรมทางสังคม คือ 1) เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์แก่เกษตรกรกรรม หน่วยงานรัฐ องค์กรท้องถิ่น ภาคเอกชน และ 2) เป็นช่องทางในการสร้างตลาดรองรับการกระจายผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์แปรรูปจากปศุสัตว์โดยสมาชิกเครือข่ายจะสลับผลัดกันจำหน่ายสินค้าในโครงการตลาดสีเขียวที่หมุนเวียนทั่วจังหวัดเชียงใหม่

2. สินค้าและบริการ คือ 1) ผลิตจากการเลี้ยงปศุสัตว์นำไปแปรรูป อาทิ เลี้ยงเป็ดเพื่อแปรรูปไข่ เป็นไข่เค็ม ทำหนังวัว หนังควายแปรรูป เช่น หนังเส้น หนังปอง แคมหมู และการทำแหนมพื้นเมืองภาคเหนือ เป็นต้น 2) ผลผลิตจากเกษตรอินทรีย์ ข้าวอินทรีย์ พืชผักสวนครัวตามฤดูกาล พืชสวน อาทิ มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ เป็นต้น และ 3) ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายฯ อาทิ มูลวัวมูลควาย ฟางอัดก้อน เป็นต้น

3. ผลกระทบทางสังคม คือ การเผยแพร่และสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์แก่เกษตรกรมากกว่า 20 ปีต่อสมาชิกจำนวน 210 รายทำให้เกษตรกรมีสุขภาพที่ดีขึ้น จากการไม่ใช้สารเคมีอันตรายและสิ่งแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น กองทุนให้เกษตรกรกู้ยืมไว้ดอกเบี้ยและสวัสดิการเครื่องมือการเกษตรกองกลางทำให้เกษตรกรมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนและเครื่องมือ

ที่ใช้ในการขยายการทำเกษตรได้ต่อไป ซึ่งควรนำหลักการมรรคมีองค์ 8 มาเป็นเครื่องมือในการยึดเหนี่ยว

แนวคิด อนาคตประเทศไทยบนเส้นทางสีเขียว

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2555 : 209) ได้กล่าวถึง สังคมสีเขียว ว่าเป็นสังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืนในบริบทของประเทศไทย สังคมสีเขียวเป็นการพัฒนาที่มุ่งสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการผลิตและการบริโภคที่ไม่ส่งผลกระทบต่อหรือทำลายสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและมีการแบ่งปันผลประโยชน์และรับภาระต้นทุนของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง เพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคมที่ครอบคลุมทั่วถึง (Inclusive Green Society) ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน โดยในระยะยาวประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนี้

การสร้างงานที่มีคุณค่า (Green and Decent Jobs) จากกิจกรรมการผลิตทางเศรษฐกิจสีเขียวใหม่ ๆ การลงทุนเทคโนโลยีที่เป็นกับสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นงานที่ใช้ผลตอบแทนหรือค่าจ้างที่เหมาะสม สภาพแวดล้อมการทำงานปลอดภัย มั่นคง เคารพในสิทธิของแรงงาน โดยเฉพาะการสร้างงานในกลุ่มแรงงานภาคเกษตรกลุ่มผู้สูงอายุและสตรี จะส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจนสามารถมีรายได้ เงินออม และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ประชาชนมีสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี การผลิตและการบริโภคที่ไร้สารพิษและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสามารถลดปัจจัยเสี่ยงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ การพัฒนาคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นทุนในการดำเนินชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ตลอดจนลดผลกระทบจากภัยพิบัติและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยเฉพาะในกลุ่มผู้เปราะบางในสังคม เช่น กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ เป็นต้น มีการเพิ่มศักยภาพและการมีส่วนร่วมระดับท้องถิ่น จากการกระจายอำนาจและสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการและการตัดสินใจในการจัดสรรและเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ด้านการมีงานทำ การสร้างอาชีพและรายได้ การเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสีเขียวจะส่งผลต่อการสร้างอาชีพและรายได้ของประชาชนแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน มีทั้งกลุ่มที่ได้รับประโยชน์และกลุ่มที่เสียโอกาสและไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาหากไม่มีกลไกที่เหมาะสมรองรับ ในขณะที่ประเทศขับเคลื่อนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสีเขียวซึ่งมีการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนมากตามลำดับ (Sustainable Production and Consumption)

จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบในหลายด้าน โดยเฉพาะในช่วงของการปรับตัวซึ่งจะต้องมีการพัฒนานวัตกรรม โดยเฉพาะนวัตกรรมด้านสังคมเพื่อสนับสนุนให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีระบบรองรับผลกระทบสำหรับกลุ่มค้อยโอกาสและเปราะบาง ซึ่งผลกระทบต่อค่าครองชีพ/ราคาสินค้าและบริการ ต้นทุนการผลิตและราคาสินค้าและบริการที่ไปถึงมือผู้บริโภคอาจเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ เนื่องจากการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตที่ยั่งยืนเพื่อการผลิตสินค้าและบริการที่เป็น ตลาดเขียว และสินค้าปลอดสารพิษ จำเป็นต้องลงทุนและปรับเปลี่ยนด้านเทคโนโลยี การใช้แรงงานคุณภาพภายใต้ข้อจำกัดด้านวัตถุดิบและคุณภาพของแรงงาน รวมทั้งภาระต้นทุนในการร่วมรับผิดชอบฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ดังนั้นในช่วงของการเปลี่ยนผ่านต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้นและส่งผลให้ราคาสินค้าและบริการสูงขึ้น ราคาอาหารอาจสูงขึ้นจากส่งเสริมการผลิตพลังงานทางเลือกหากขาดการวางแผนที่เหมาะสม นอกจากนั้นสินค้าและบริการที่มีการผลิตเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตท่ามกลางความเสี่ยงภัยธรรมชาติอาจจะมีราคาสูงเนื่องจากตลาดยังมีขนาดเล็ก กลุ่มยากจนและเปราะบางไม่สามารถเข้าถึงได้ ดังนั้น หากไม่มีนวัตกรรมและมาตรการที่เหมาะสมรองรับ การพัฒนาแบบสีเขียวอาจส่งผลให้ช่องว่างและความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคนทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

1. กระบวนการพัฒนาสำคัญที่จะนำไปสู่สังคมสีเขียว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาบนเส้นทางสีเขียวเพื่อบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืน ประกอบด้วยสังคมคุณภาพ เศรษฐกิจสีเขียวที่มีฐานกว้าง สร้างสรรค์ และสร้างโอกาสอย่างทั่วถึงรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน โดยการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัตินั้นต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานและเงื่อนไขจำเป็นหลายประการในการออกแบบและคัดเลือกนโยบายและการจัดทำเครื่องมือหรือมาตรการในขั้นตอนของการปฏิบัติ ได้แก่ 1) การยึดหลักของความครอบคลุมทั่วถึง เป็นธรรมและรับผิดชอบต่อสิทธิและหน้าที่ เพื่อลดปัญหาช่องว่างทางสังคมในปัจจุบันให้แคบลง เช่น การชดเชยและดูแลผู้ที่ได้รับผลกระทบทางลบ 2) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ผู้การผลิตที่ยั่งยืนทั้งจากการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้และการปรับเปลี่ยนประเภทของทรัพยากร แรงงาน วัตถุดิบ และเทคโนโลยี และ 3) การรวมพลังการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและประชาชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้พึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

2. การเปลี่ยนผ่านของไทยบนเส้นทางการพัฒนาสู่สังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืน สะท้อนถึงการกระจายประโยชน์สู่ประชาชนทุกคนในสังคมที่เป็นธรรมและทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง คุณภาพชีวิตดีขึ้นและอยู่ในสังคมคุณภาพที่ประชาชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังนั้น เพื่อขับเคลื่อนสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพหรือสังคมสีเขียวตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 จึงมีความจำเป็นต้องเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาและสังคมที่พึงประสงค์ในแต่ละด้าน ดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร คือ เกิดน้อย อายุยืน เงินออมต่ำ

จากข้อมูลคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พบว่า ประชากรไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและสูงที่สุดในปี พ.ศ. 2569 หลังจากนั้นจะลดลงไปเรื่อย ๆ แนวโน้มจำนวนวัยแรงงานที่คาดว่าจะเริ่มลดลงอย่างรุนแรงหลังจากปี พ.ศ. 2563 เป็นต้นไป จะส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานซึ่งส่วนหนึ่งอาจถูกทดแทนด้วยแรงงานต่างด้าว เมื่อพิจารณาการเข้าสู่ตลาดแรงงานของสตรีและผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในอนาคต พบว่า ปัจจุบันแรงงานสตรีมีบทบาทในตลาดแรงงานไม่มากนัก โดยมีแรงงานสตรีเข้าสู่ตลาดแรงงาน ร้อยละ 65.9 ของกำลังแรงงานสตรี ส่วนการทำงานของผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและส่วนใหญ่เป็นงานในภาคเกษตรกรรม หรืองานนอกระบบที่ไม่ได้รับสวัสดิการคุ้มครองจากการทำงาน เมื่อพิจารณาการออม พบว่า แนวโน้มครัวเรือนมีรายได้มากกว่ารายจ่ายเพิ่มขึ้น การออมของผู้สูงอายุพบว่าประเทศมีผู้สูงอายุถึงร้อยละ 31 ที่ไม่มีการออม นับเป็นอัตราที่สูงมาก กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าอนาคตอันใกล้ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมที่ เกิดน้อย อายุยืน และเงินออมต่ำ

2.2 ผลกระทบและช่องว่างของการเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่การเป็นสังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืน ประเด็นปัญหาสำคัญที่เป็นช่องว่างเพื่อไปสู่เป้าหมายของการเป็นสังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืนประกอบด้วย

2.2.1 แรงงานไทยยังมีประสิทธิภาพต่ำและส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงการทำงานที่มีคุณค่า แรงงานไทยส่วนใหญ่ร้อยละ 50 ยังมีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า และร้อยละ 12 ศึกษาในระดับอุดมศึกษา ระดับอาชีวะมีเพียงร้อยละ 3 ขณะที่การลงทุนเพื่อเพิ่มศักยภาพ โดยเฉพาะด้านการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมทางสังคมยังอยู่ในระดับต่ำ

2.2.2 สมรรถนะการศึกษาและอัตราการเรียนรู้ของคนไทยยังอยู่ในระดับที่ต่ำ ประเทศไทยมีการลงทุนมากถึง 4.6% ต่อ (Gross Domestic Product : GDP) แต่ระดับการศึกษาอยู่ในอันดับที่ 32 เมื่อเทียบกับประเทศสิงคโปร์ ช่วงที่ผ่านมาประเทศไทยได้มีการลงทุนเพื่อขยายโอกาสการเข้าถึงการศึกษาผ่านนโยบายการเรียนฟรี 15 ปีแต่ยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำในโอกาสทางการศึกษา ซึ่งปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือความยากจนของครอบครัว

2.2.3 ความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคด้านรายได้ ในช่วงปี พ.ศ. 2531 - 2552 อยู่ในระดับ 0.48 - 0.54 โดยมีค่าเท่ากับ 0.485 ในปี พ.ศ. 2552 สะท้อนว่าสังคมไทยยังคงเผชิญหน้ากับปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างต่อเนื่อง โดยที่ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังคงอยู่กับคนกลุ่มเล็ก ๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนรวยที่สุด ซึ่งเป็นเจ้าของรายได้ถึงร้อยละ 38.41 นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยต่าง ๆ ยังบ่งชี้ว่าความไม่เป็นธรรมเชิงโอกาส ทั้งทางเข้าถึงทรัพยากร สาธารณะ ด้านสุขภาพ ปรากฏให้เห็นเด่นชัดและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ

2.2.4 สวัสดิการทางสังคมยังเน้นเชิงสงเคราะห์มากกว่าการลงทุนในระยะยาว รัฐบาลมีการสร้างหลักประกันทางสังคมทั้งในด้านสุขภาพและหลังเกษียณอายุเพิ่มมากขึ้น โดยหลักประกันสุขภาพครอบคลุมประชากรกว่าร้อยละ 99 ทั้งกรณีมาตรา 40 ของกองทุนประกันสังคม กองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กองทุน (Retirement Mutual Fund : RMF) และ (Long-term Fund : LTF) ทั้งนี้รูปแบบผลประโยชน์ทั้งหมดเมื่อเกษียณอายุครอบคลุมเพียงร้อยละ 38 ของประชากรวัยทำงานเท่านั้น

2.2.5 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอาจส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้เปราะบางในสังคม ภาวะภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งประกอบอาชีพทั้งในทางตรงและทางอ้อม เช่น กลุ่มเกษตรกร มักได้รับความเดือดร้อนจากภัยพิบัติทางธรรมชาติต่าง ๆ เป็นการซ้ำเติมปัญหาของกลุ่มผู้เปราะบางดังกล่าวให้รุนแรงมากยิ่งขึ้น

3. นวัตกรรมทางสังคม : จุดคานงัดสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

การสร้างกระบวนการผ่านที่มีประสิทธิภาพจากสังคมในสถานภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไปสู่สังคมสีเขียว นวัตกรรม (Innovation) ในด้านต่าง ๆ จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญ สิ่งที่เป็น นวัตกรรม ต้องมีลักษณะสำคัญคือ

เป็นสิ่งที่คิดขึ้นใหม่ (Innovative) เพื่อรองรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมปัจจุบันไปสู่สังคมสีเขียว (Green)

เป็นสิ่งที่ต้องมีการเข้าแทรกแซง (Intervention) เพื่อการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิด เนื่องจากอาจไม่สามารถเกิดได้โดยอัตโนมัติในขั้นตอนของกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

เป็นสิ่งที่มีความกระทบสูง (High Impact) โดยเป็นเครื่องมือที่พัฒนาหรือสร้างขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับสาเหตุหรือรากเหง้าของปัญหา ไม่ใช่การแก้ปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาอย่างฉาบฉวยหรือผิวเผินแต่เพียงในระดับผลที่เห็นได้ง่ายแต่ไม่ยั่งยืน

นวัตกรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาสู่สังคมสีเขียวที่สำคัญจำแนกได้เป็น 4 มิติ คือ

3.1 นวัตกรรมทางเศรษฐกิจ (Economic Innovation)

3.2 นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation)

3.3 นวัตกรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Innovation)

3.4 นโยบายสู่การบูรณาการ (Cross-cutting Elements)

4. การสร้างอาชีพ (Employment) การจ้างงานที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมสีเขียว โดยแนวทางการส่งเสริมนวัตกรรมเพื่อสร้างอาชีพสีเขียวและไม่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ควรให้ความสำคัญกับ

4.1 การผลักดันมาตรการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างกลุ่มแรงงานที่มีทักษะที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสีเขียว

4.2 การรายงานให้ผู้กำหนดนโยบายทราบถึงช่องว่างทางทักษะที่จำเป็นเพื่อเชื่อมโยงแนวทางการพัฒนาในรูปแบบเดิมและในรูปแบบใหม่

4.3 การผลักดันนโยบายที่สนับสนุนการพัฒนาสีเขียวสำหรับอาชีพในทุกภาคส่วน

4.4 การส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กที่มีส่วนผลักดันการพัฒนาสีเขียวผ่านนวัตกรรมการคลังในรูปแบบต่างๆ เช่นการให้สินเชื่อรายย่อย

5. การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมในบริบทประเทศไทย

เป็นเครื่องมือพัฒนาสู่สังคมสีเขียวเป็นประเด็นท้าทายที่สำคัญ พบว่า รูปแบบและประเภทของนวัตกรรมทางสังคมที่ควรเร่งส่งเสริมประกอบด้วย

5.1 การเสริมสร้างสมรรถนะของแรงงาน พัฒนาทักษะในด้านเทคโนโลยี

สารสนเทศของการกลุ่มผู้สูงอายุ การทำงานและการส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระแก่กลุ่มสตรีและส่งเสริมการพัฒนาทักษะในกลุ่มแรงงานทั่วไปในความรู้ที่จำเป็นต่อการเข้าสู่สังคมสีเขียว ได้แก่ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความรู้ในเชิงสหวิทยา

5.2 นวัตกรรมทางเทคโนโลยีขยายโอกาสในการเรียนรู้ โดยเน้นการบูรณาการความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเพิ่มในหลักสูตรการศึกษาในระบบและการใช้ศักยภาพจากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีต้นทุนต่ำกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ

5.3 การต่อ ยอดสวัสดิการสู่การลงทุนทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม โดยขยายศักยภาพจากนโยบายสวัสดิการสังคมในรูปแบบการสงเคราะห์ ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส การเพิ่มค่าแรงขั้นต่ำ หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ไปสู่การลงทุนทางสังคมที่เน้นการแก้ไขและปรับเปลี่ยนฐานรากของปัญหา เพื่อสร้างความยั่งยืนของนโยบาย

แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

1. การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาเพื่อการบริหารงานของผู้นำ

สัมมาวาจาเป็นองค์มรรคประการ หนึ่งในอริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวาชมะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นหลักความประพฤติปฏิบัติหรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยในการดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการธรรมที่เข้าใจแล้วนั้นเป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริงการปฏิบัติตามมรรค ย่อมมีความมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหากำจัดทุกข์ ช่วยมนุษย์บรรลุดุความดีงาม วาจาเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะวาจาเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2554 : 3)

สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมอย่างมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเหตุด้วยว่ามนุษย์ในปัจจุบันล้วนมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการแข่งขัน การแย่งชิงผลประโยชน์ทางธุรกิจการเอาเปรียบหรือการใช้มีจฉาววาจาให้หลงเชื่อ เพื่อประโยชน์จากผู้อื่น ก่อให้เกิดปัญหาสังคมและปัญหาด้านจริยธรรมมากมาย

สัมมาวาจา คือ การพูดความจริง พูดไร้ราคะ พูดถูกต้องตามกาลสถานที่ พูดเป็นธรรม พูดออกไปแล้วไม่ทำให้ผู้อื่นและตนได้รับความเดือดร้อน เป็นวาจาที่เมื่อกล่าวออกไปแล้วไม่ก่อให้เกิดโทษภายหลัง คำพูดที่เป็นสัมมาวาจาจึงเป็นพื้นฐานธรรมะที่ควรมีในจิตใจ เพื่อเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้อย่างสันติสุข ปราศจากโทษ เพราะการไม่เบียดเบียนกันเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและสร้างจุดมุ่งหมายร่วมกัน เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์รักกัน ห่วงใยกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นที่ตั้งของความถูกต้องและเป็นการ

แสดงออกทางวาจาด้วยความรักเข้าใจถึงความถูกต้องของการพูดที่ได้ใครควรพิจารณาอย่างรอบคอบ อีกทั้งยังส่งผลให้ผู้พูดได้พัฒนาตนเองไปสู่ทางสายกลางเพื่อไปถึงจุดสูงสุดและถึงพร้อมในอริยมรรคอันเป็นหนทางอันหลุดพ้นอันประเสริฐ ประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริตทั้งกายวาจาใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

2. ภาวะผู้นำพุทธกับจิตสาธารณะเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

มนุษย์ได้เชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม คือ เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการอยู่และทำกิจกรรมร่วมกัน ชีวิตหรือสังคมจะความหมายได้ก็ต่อเมื่อทำกิจกรรมร่วมกัน อาศัยพึ่งพามีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาปัจจัยอยู่ 2 อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก อันได้แก่ปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคและที่พักอาศัย ปัจจัย 4 เป็นสิ่งที่มนุษย์ขาดไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของการตอบสนองที่ต้องการขั้นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต และปัจจัยภายในอันได้แก่ แรงจูงใจหรือความต้องการทางจิตใจ เช่นความรักความปรารถนาในสิ่งต่าง ๆ อันเป็นส่วนของ อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด เนื่องจากสิ่งมีชีวิตที่เรียกว่ามนุษย์นั้นเป็นสิ่งมีชีวิตที่พิเศษ มีปัญญา คือมีความสามารถทางด้านการคิดวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ สามารถแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนด้วยตนเอง สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อความเป็นอารยะได้ เพราะฉะนั้น สังคมมนุษย์นอกจากอาศัยปัจจัย 4 แล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยพิเศษบางอย่างในการเอื้อให้สังคมดำรงอยู่ได้ เช่น ความเป็นเอกภาพมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความเสมอภาคกัน ความไม่เอาัดเอาเปรียบ และอีกหลายประการที่เรียกว่าเป็นปัจจัยทางสังคม อย่างไรก็ตามที่เรียกว่าปัจจัยแห่งการดำรงอยู่ได้ของสังคมเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยอาศัยตัวบุคคลซึ่งเป็นตัวกลางในการทำหน้าที่ที่จะทำให้ปัจจัยทางสังคมเหล่านี้เกิดขึ้นเกิดขึ้น เรียกบุคคลที่ทำหน้าที่นี้ว่า ผู้นำ นั่นคือ ผู้นำคือ คนกลางที่จะคอยประสานให้สมาชิกในสังคมมีความเป็นเอกภาพ เสมอภาค ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน ในขณะที่เดียวกันหากผู้นำเป็นเพียงผู้นำแต่ขาดสิ่งที่จะทำให้เป็นผู้นำที่ดีเรียกว่า ภาวะผู้นำ ก็ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นคนกลางเชื่อมระหว่างสมาชิกในสังคมหรือประสานประโยชน์ที่มีอยู่ในสังคมที่เกิดขึ้นได้ ไม่เพียงเท่านั้น การจะครองความเป็นผู้นำที่ดีได้ก็ต้องมีความนึกที่เรียกว่า จิตสำนึกสาธารณะ อันเป็นความสำนึกเพื่อผู้อื่นอีก โสดหนึ่งด้วย

ผู้นำ ถือเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเชิงโครงสร้างทางสังคม ความเป็นสังคมเกิดมาพร้อมกับการทำที่มนุษย์รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นกลุ่ม ทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ในรูปแบบต่าง ๆ ก่อให้เกิดกระบวนการทางสังคมและดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ฉายถึงภาพที่มนุษย์ทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามฐานะของตนเอง ตลอดถึงการดำเนินกิจกรรมชีวิตที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม

เมื่อจำเป็นต้องดำเนินกิจกรรมชีวิตที่ต้องดำเนินกับผู้อื่น ผลพวงอย่างหนึ่งที่เกิดมาจากการดำเนินชีวิตร่วมกันคือการขัดแย้ง เมื่อเป็นเช่นนั้นกระบวนการทางสังคมจึงหมุนให้เกิดบุคคลที่เรียกว่า ผู้เป็นกลางหรือผู้นำ ขึ้น โดยอัตโนมัติ ซึ่งคอยทำหน้าที่ประสานจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงปัจจัยที่ทำให้สังคมอยู่ได้จะเห็นได้ว่ามีหลายอย่างหลายประการแต่อาจสรุปได้ 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มปัจจัยรองหรือปัจจัยสนับสนุน
2. กลุ่มปัจจัยหลักหรือปัจจัยที่จำเป็น

ปัจจัยรองหรือปัจจัยที่สนับสนุน ในที่นี้จะเรียกว่า ปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้ จะเรียกว่า ปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกลึกซึ้งในจิตใจของมนุษย์ กล่าวคือ เป็นเรื่องของคนที่สมาชิกในสังคมต้องปรับทัศนคติหรือความรู้สึกลึกซึ้งที่จะเรียนรู้ในการอยู่ร่วมสังคมกับผู้อื่น เช่นความสามัคคี การปรับตัวหรือทักษะในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมด้วยกันนั้นคือ สมาชิกในสังคมจำเป็นต้องมีการเรียนรู้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างถูกต้อง มีความเสมอภาค มีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตอย่างเท่าเทียมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม

บริบททางสังคมในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า หน้าที่ของผู้นำไม่ได้ถูกจำกัดให้อยู่ในเฉพาะเรื่องการทำหน้าที่จัดการความขัดแย้งอย่างเช่นในอดีตเท่านั้น แต่ยังขยายไปในเรื่องการทำหน้าที่บริหารดูแลหรือขับเคลื่อนกิจกรรมมนุษย์อันเป็นกิจกรรมเชิงสังคมอีกด้วยหน้าที่ของผู้นำมีความซับซ้อนไปตามสังคมที่มีความซับซ้อนขึ้นนั่นเอง เรียกได้ว่า ผู้เป็นนำในโลกปัจจุบันทำงานเชิงรุกมากขึ้นจะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ทางสังคมปัจจุบันหลาย ๆ ปรากฏการณ์เกิดได้เพราะมีผู้นำเป็นคนนำหรือก่อให้เกิดขึ้น เช่น การรวมกลุ่มชุมนุมกันของกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อแสดงความคิดเห็นการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง พิจารณาจากประเด็นนี้ก็จะเห็นว่าผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้สังคมเกิดเป็นภาพที่หลากหลายซึ่งหน้าที่ของผู้นำที่มีความซับซ้อนขึ้นนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่าภาวะผู้นำเป็นเครื่องค้ำจุนให้ผู้นำได้ดำรงอยู่ในตำแหน่งนั้นได้

หลักกรรณและปัญญาเป็นคุณธรรมอันเป็นพลังขับเคลื่อนแนวคิดจิตสาธารณะเชิงพุทธ หลักธรรมคำสอนอันเกี่ยวกับข้อปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวคิดจิตสาธารณะตามแนวพุทธมีมากมายและหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง แต่หลักปฏิบัติเหล่านั้นล้วนแล้วต้องขับเคลื่อนด้วยคุณธรรม 2 ประการ คือ หลักกรรณและปัญญา คุณธรรมทั้งสองประการนี้ อาจเรียกเป็นชื่อได้

ว่าคุณธรรมเพื่อสังคมหรือคุณธรรมเพื่อมวลมนุษยชาติ เพราะเป็นคุณธรรมสำหรับการนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นในสังคม โดยหลักแล้ว คุณธรรมทั้ง 2 ประการนี้เป็นคุณลักษณะสำคัญของพระอรหันต์ชั้นสูง โดยมีพระองค์เป็นที่สุดซึ่งเป็นผู้ได้รับการฝึกฝนหรือพัฒนาตนจนสมบูรณ์แล้ว เรียกได้ว่า มีภาวะผู้นำอย่างสมบูรณ์แบบ พร้อมที่จะมีชีวิตเพื่อผู้อื่นอันเป็นส่วนจิตสำนึกของสาธารณะ การมีภาวะผู้นำกับการปฏิบัติตนในทางจิตสาธารณะนั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างแน่นหนา

สำหรับชีวิตในด้านในก็มีจิตใจที่เป็นอิสระ เป็นสุข ผ่องใส เบิกบานเป็นความบริบูรณ์แห่งประโยชน์ตน เรียกว่า อุตสหมบัติ ส่วนชีวิตด้านนอก ก็ดำเนินไปเพื่อเกื้อกูลแก่ผู้อื่น เรียกว่า พรหิตสหมบัติ การที่จะปรับยุต์คุณธรรมทั้ง 2 ข้างต้นเพื่อปฏิบัติในชีวิตประจำวันนั้นก็ถือคุณธรรมสำคัญที่ปัญญาบุคคลจะสามารถนำไปใช้เป็นฐานปฏิบัติหรือสร้างสัมมาสัมพันธเพื่อนร่วมสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณธรรมข้อกรุณา หากพิจารณาในแง่สังคม กล่าวได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะอยู่ในฐานะที่เป็นฐานที่ทำให้เกิดคุณธรรมข้ออื่น ๆ ตามมา เช่น เพราะมีความกรุณาเป็นที่ตั้งจึงแสดงความมีน้ำใจ เสียสละช่วยเหลือผู้อื่น เพราะมีความกรุณาต่อผู้อื่น เป็นที่ตั้งจึงแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมหรือเพราะมีความกรุณาเป็นที่ตั้งจึงต้องรักษาสัจจะต่อผู้อื่น

แนวคิด การพัฒนาชุมชน

1. ความหมายของการพัฒนาชุมชน

Dunham. (1985, อ้างถึงใน ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. 2549 : 65) กล่าวว่า “ การพัฒนาชุมชน คือ การร่วมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ชุมชน มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ตนต้องการ การทำงานพัฒนาชุมชนในขั้นแรกจะต้องอาศัยความร่วมมือกำลังของราษฎรในชุมชนนั้นในการช่วยตัวเอง และร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการด้วยจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่น องค์การบริหารวิเทศกิจ (International Co – operative Alliance : ICA) ของสหรัฐอเมริกา หรือ (Agency for International Development.: AID) ในปัจจุบันได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้ “การพัฒนชุมชน เป็นกรรมวิธี (Process) แห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎร ในชุมชนนั้น ร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติการตามแผนเอง แขนดั่งกล่าวจะกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่บุคคลมีความต้องการอย่างไร และมีปัญหาพร้อมกันอะไรบ้างแล้วจัดทำแผนการของกลุ่มและของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยพยายามใช้

ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือทั้งด้านบริการ และวัสดุจากองค์การรัฐบาล และมีใช้ของรัฐบาลได้” ที่ประชุมผู้เชี่ยวชาญ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อ พ.ศ. 2491 ได้ให้ความหมายของ“การพัฒนาชุมชน” ไว้ว่า “การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (Movement) ที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ดีขึ้น โดยการร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วยกัน แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้นทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง” ส่วนคำนิยาม “การพัฒนาชุมชน” ซึ่งองค์การสหประชาชาติยึดถือเป็นมาตรฐานอยู่มีดังนี้คือ “การพัฒนาชุมชน เป็นขบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยความร่วมกำลังของราษฎรเองกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นและผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติและเพื่อราษฎรสามารถอุทิศตนเอง เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่” โดยได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ ดังนี้คือ “การพัฒนาชุมชน หมายถึงขบวนการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ชี้แนะและส่งเสริมประชาชนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้นและเข้าร่วมมือ ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองและส่งเสริมท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย” สรุปได้ว่า การร่วมมือกันในการดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางเดียวกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ปัจจุบันมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้ เสน่ห์ จามริก (2546 : 34) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรืออีกในหนึ่งเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งยังมีการพัฒนาตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่พยายาม จะยืนหยัดเพื่อดำรงการพึ่งตนเองต่อแรงกระแสความกดดันและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโลกภายนอก

สุรศักดิ์ ปะดังถาโต (2543 : 10) ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และการประมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้รับการถ่ายทอดจากการสั่งสมประสบการณ์

ของบรรพบุรุษในอดีต โดยผ่านกระบวนการศึกษาและเรียนรู้จนเกิดองค์ความรู้ใหม่ ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ในการจัดรูปแบบการสอน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านบุคคล หมายถึง บุคคลสำคัญและผู้รู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุในท้องถิ่น ผู้รู้ในท้องถิ่น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสถานที่ หมายถึง แหล่งความรู้ที่สำคัญที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น แปลงเกษตรและผสมผสาน ตลาดนัดสินค้า โรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัสดุอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุอุปกรณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากปัญญาของคนในท้องถิ่น เช่น บันทึกประวัติหมู่บ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี งานหัตถกรรมของหมู่บ้าน

ศิริมงคล ทนทอง (2553 : 46) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง เกณฑ์หลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

สุทธิ เทพสุริวงศ์ และเบ็ญจวรรณ บัวขวัญ (2547 : 45) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนหรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องที่นำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือเกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมในปัจจุบัน คือ การอนุรักษ์ บำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรมและคุณค่าหรือการปฏิบัติตน เพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไปหรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย การประยุกต์ คือ การปรับหรือผสมผสานความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้เพื่อให้เกิดการสำนึกอนุรักษธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัดมาเป็นธนาคารข้าวเปลือก เพื่อช่วยผู้ขาดแคลน การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเชื่ออาหารที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคาร โคกระบือ การรวมกลุ่ม แม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 10) กล่าวว่า ในการพัฒนาประเทศไทยเพื่อให้เจริญทั้งทางด้าน เศรษฐกิจและสังคม เราให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตลอดมาแต่ยิ่งพัฒนาก็พบว่าประเทศไทยต้องวิ่งตามต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนานำมาที่นำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย นับตั้งแต่การเสียเปรียบดุลการค้า ความไม่สมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรม ความไม่สมดุลระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ก็เพราะเราได้พัฒนาประเทศและจัดการศึกษาโดยทอดทิ้งของดีที่ประเทศเรามีอยู่คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือ เป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญาไทยมีสภาพที่ตกต่ำ อย่างในปัจจุบัน คือ สังคมไทยได้ละเลยไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมานาน เมื่อมีระบบ โรงเรียนที่สอนความรู้แบบสากลเกิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษาไทย จนเกือบสิ้นเชิง โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาไม่มีการให้เกียรติยกย่อง หรือให้ความสำคัญ ขาดการรวบรวมการศึกษาวิจัยและพัฒนาในเรื่องภูมิปัญญาไทย เพื่อนำมาใช้ในวิถีชีวิตและสังคมดังจะเห็นได้ว่างานวิจัยในปัจจุบัน ในสถาบันอุดมศึกษา และสถาบันวิชาการทั้งของหน่วยงานราชการและเอกชน ส่วนใหญ่จะทำการวิจัยเรื่องที่เป็น วิชาการแบบสากล ซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่และค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีน้อยเมื่อปี พ.ศ. 2541 แต่ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2553 การค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีเพิ่มมากขึ้น ไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในโรงเรียนการศึกษาในระบบโรงเรียนของเรามุ่งไปทางความรู้ที่เป็น สากลแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมการศึกษาภูมิปัญญาไทยมีประมาณร้อยละ 80 - 90 ของเนื้อหา แต่ในปัจจุบันมีเหลือเพียงร้อยละ 5 - 10 เท่านั้น เช่น ภาษาไทย ดนตรีไทย นาฏศิลป์ ไทย เป็นต้น ไม่มีการส่งเสริมผลงานหรือโครงการที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยจากหน่วยงานที่ รับผิดชอบดูแลการศึกษาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกรมที่ดูแลนโยบายและแผนหรือกรมที่ดูแล สถานศึกษา

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 204 - 212) ยังกล่าวอีกว่า เมื่อระบบการศึกษาแบบตะวันตก เข้ามานักการศึกษาไทยไม่สนใจ ไม่ปรับปรุงและไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทย ทำให้ภูมิปัญญาไทย สูญหายซึ่งมรดกที่ล้ำค่าของชาติไปมาก ที่เห็นชัดเจนก็คือ ภูมิปัญญาไทยทางการแพทย์ เราดูถูกการรักษาแบบไทยว่าไม่ทันสมัย ในโรงพยาบาลทั่วไปถึงไม่ส่วนในการรักษา แบบแพทย์แผนโบราณเหลืออยู่เลย มีแต่การรักษาแบบตะวันตกซึ่งเรียกว่าแผนใหม่หรือแผน ปัจจุบันนอกจากนี้ตามร้านขายยาที่เป็นแผนปัจจุบัน สมุนไพรไทยซึ่งเป็นยาแผนโบราณหาได้ ยากต่างจากการแพทย์ในประเทศจีน ซึ่งทำการรักษาทั้งแผนปัจจุบันกับแผนโบราณควบคู่กัน

ไปโรงพยาบาลประเทศจีนจะมีแพทย์อยู่ 2 ประเภท คือ ที่รักษาแบบแผนโบราณกับแผนปัจจุบันปัจจุบัน โดยมีฐานะที่เท่าเทียมกัน ค่าตอบแทนหรือเงินเดือนก็ใกล้เคียงกัน

กัลป์ยานี ปฎิมาพรเทพ (2548 : 55) กล่าวว่า ในประเทศในอเมริกาคณะกรรมการทางด้านการศึกษาของอเมริกา ได้ศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์ศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในองค์กรและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาของคณิตศาสตร์วิชาต่าง ๆ ปรากฏว่าในภาควิชาต่าง ๆ ได้เห็นมากกับการใช้ภูมิปัญญาปัญญาดั้งเดิมและแฮมเมอร์ ให้แนวคิดไว้ว่า ในประเทศอังกฤษที่ได้มีโครงการพิจารณาเกี่ยวกับอายุของผู้เรียนโดยสมาชิกของโครงการฮอลล์ให้ผู้สูงอายุ ได้เข้าสู่โรงเรียนและใช้ชีวิตกับภูมิปัญญาเพื่อช่วยเหลือนักเรียน จุดมุ่งหมายของโครงการนี้เพื่อให้เด็ก ๆ ได้รับรู้เรื่องราวของผู้สูงอายุและการสื่อสารความรู้ความเข้าใจระหว่างคนทั้งสองวัยตลอดจนเพื่อปรับปรุงมาตรฐานของการจัดการศึกษา

สรุป ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านความสามารถและประสบการณ์ของบุคคลในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิต ซึ่งเรียนรู้จาก ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้องและความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือเกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดต่อ ๆ มา

2. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นุชนาฏ รัตนรังสรรค์ (2549 : 19 - 20) แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5

ประเภทดังนี้

2.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ

2.1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน

- 1) ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง
- 2) ภูมิปัญญาหลบเลี่ยงอันตราย
- 3) ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพิง
- 4) ภูมิปัญญาในการใช้และทำศาสตราวุธ
- 5) ภูมิปัญญาการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน

2.1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้าง พิทักษ์ฐานะและอำนาจ

- 1) ภูมิปัญญาการสร้างและขยายอำนาจ

2) ภูมิปัญญารักษาฐานะและอำนาจ

2.1.4 ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณะประโยชน์

2.1.5 ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ

2.2 สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งสาขาภูมิปัญญาออกเป็น 10 สาขา ดังนี้

2.2.1 สาขาเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนในสภาวะการต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ไขปัญหาด้านการตลาด การแก้ไขปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขปัญหาโรคและแมลง) และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2.2.2 สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

2.2.3 สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

2.2.4 สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและประโยชน์จากคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

2.2.5 สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและการบริหารกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

2.2.6 สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนไทยให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

2.2.7 สาขาวิศวกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

2.2.8 สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรทางการศึกษา องค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศาสนา

2.2.9 สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

2.2.10 สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีข้าว

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความแตกต่างกันตามเกณฑ์จัดประเภทและความเชื่อของแต่ละบุคคล โดยภาพรวมแล้วสามารถจัดกลุ่มภูมิปัญญาที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็น 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ด้านที่ 2 ได้แก่ ด้านวรรณกรรม ด้านที่ 3 การประกอบอาชีพ ด้านที่ 4 ได้แก่ แนวคิด หลักการ หลักปฏิบัติและการใช้เทคโนโลยี

3. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิชิต นันทสุวรรณ (2548 : 28) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้าน ไว้ 3 ลักษณะ คือ

3.1.1 ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตตามธรรมชาติเนื้อหาของภูมิปัญญา คือ การอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่าง ๆ เรื่องของผี ระบบเหมืองฝาย ฝิน้ำ ฝินา เป็นต้น ที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ

3.1.2 ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้ เป็นพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้น อย่างนี้ไม่ดี มีระบบ

ความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจของอนิจจังของชีวิต เป็นสูงสุด รูปธรรมที่แสดงออก คือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ย่า ตายาย ผีพ่อ ผีแม่ และวิถีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3.1.3 ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การทำมาหากินในด้านต่างๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค เป็นต้น

3.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 147) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2 ลักษณะ คือ

3.2.1 ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นการศึกษาโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่ง

3.2.2 ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่นการทำมาหากิน เกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรมศิลปะ ดนตรีและอื่น ๆ

3.3 ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน

สามารถ จันทร์สุริย์ (2533 : 57 - 59) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน 3 ลักษณะ คือ

3.3.1 ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ

3.3.2 ความสัมพันธ์ของคนกับบุคคลอื่น ๆ ที่ร่วมกันอยู่ในสังคมหรือ ชุมชน

3.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

3.4 ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2534 : 42) ได้กล่าวว่าลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคมและในสภาพแวดล้อมที่ต่างกันและถ่ายทอดสืบต่อกันเป็นวัฒนธรรมซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการดังนี้

3.4.1 ความจำเพาะเกี่ยวกับท้องถิ่นเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความจัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ

3.4.2 มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูงเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มีจากประสบการณ์จริงทั้งในเรื่องของกายใจชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อมความคิดเรื่องแม่ธรณีแม่คงคาพระภูมิเจ้าที่รุกขเทวดาเป็นตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติมาเป็น

นามธรรมที่สื่อไปถึงส่วนของใจที่เชื่อมโยงไปสู่อัตตประโยชน์โดยสร้างความผูกพันที่ถูกต้องให้คนเคารพธรรมชาติคนเราถ้าเคารพอะไรย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้นมีความเคารพผู้อาวุโสเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์จึงมีความเคารพผู้อาวุโสเพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

3.5 ภูมิปัญญาของมนุษย์

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 36) กล่าวถึงภูมิปัญญาว่าภูมิปัญญาของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและดำรงเผ่าพันธุ์ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็ต้องสร้างและปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันตลอดเวลามากยิ่งไปกว่านั้นเพราะมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กมากในธรรมชาติในจักรวาลอันลึกลับไพศาลมนุษย์ถึงจะเก่งอย่างไรก็ให้จะรู้แจ้งแทงตลอดจนสามารถควบคุมทุกสิ่งทุกอย่าง ไว้ได้อำนาจได้ก็หาไม่มนุษย์จึงสร้างความเชื่อและระบบความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติขึ้นตามความรู้ความเข้าใจและจินตนาการของเผ่าพันธุ์เพื่ออย่างน้อยก็ให้เกิดดุลยภาพเกิดความมั่นคงทางใจเกิดความราบรื่นในชีวิตทั้งหมดนี้เป็นเพราะมนุษย์ใช้ปัญญาแก้ปัญหาสังคมสืบสานและปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างไม่หยุดยั้งสิ่งนี้เองคือภูมิปัญญาสิ่งนี้เองคือแก่นของวัฒนธรรม

4. กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสร้างสรรค์และสังสมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีการพัฒนามายาวนาน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 13) ได้ศึกษาวิเคราะห์และประมวลเอาลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านหรือคนธรรมดาสามัญจนก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมายว่ากระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์มี ดังนี้

4.1 การลองผิดลองถูก ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการ “ลองผิดลองถูก” ในการหาอาหารการต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยต่อสู้แย่งชิงสิ่งของที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและเผชิญโชคด้วยการเสี่ยงต่าง ๆ เมื่อประสบความสำเร็จถึงชีวิตดับหรือบาดเจ็บแต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหาร ได้สิ่งของพันอันตราย เป็นต้นจากประสบการณ์ของการลองผิดลองถูกมนุษย์ก็สะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน นานๆเข้าสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตธรรมเนียมหรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของกลุ่มคนนั้น ๆ ไป กาลเวลาล่วงเลย

ไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของข้อธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้วรู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น จึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือแก้ไขป้องกันปัญหาได้ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริงบ่อยครั้งภูมิปัญญาเหล่านี้ใช้การต่อไปไม่ได้เพราะเหตุปัจจัยเปลี่ยนไปสถานการณ์เปลี่ยนไปมนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ไขปัญหาเอาใหม่ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่ต่อเมื่อได้เรียนรู้ว่าคิดอย่างไรทำอย่างไร จึงจะแก้ปัญหาได้ก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ต่อไปถ้าล้มเหลวก็จะจดจำเป็นข้อห้ามด้วยการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าวมนุษย์ก็สั่งสมปัญญาในการดำรงชีพไว้มากขึ้นและมีความเสี่ยงน้อยลง

4.2 ลงมือกระทำจริงมนุษย์เรียนรู้ด้วยการ “ลงมือกระทำจริง” ในสถานการณ์แวดล้อมที่มีอยู่จริงเช่นการเดินทางการปลูกพืชการสร้างบ้านและการต่อสู้กับอันตรายเป็นต้น ในกรณีชาวบ้านในประเทศไทยจะเห็นได้ว่าชาวภาคเหนือ : เรียนรู้จากการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝาย เพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำห่างแล้วค่อยๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มแม่น้ำเดียวกันชาวอีสาน : เรียนรู้ที่จะแสวงหาแหล่งดินค้ำน้ำชุ่มเป็นที่ทำกินหรือขุดสระไว้เป็นบริเวณรอบเทวสถานเพื่อเลี้ยงชุมชนชาวภาคกลางเรียนรู้ที่จะอยู่กับภาวน้ำหลากน้ำท่วมน้ำลัดด้วยการปลูกเรือยนต์สูงเดินทางด้วยเรือและทำนาทำไร่ให้สอดคล้องกับฤดูกาลส่วนชาวใต้ : ก็เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่นต่างทำเลกันในเขตเชิงเขาลุ่มน้ำและชายทะเลด้วยการผูกไมตรีและแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ไว้ในสถานการณ์จริงปฏิบัติจริงแล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานแบบ ค่อยเป็นค่อยไปได้กลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

4.3. การถ่ายทอดความรู้การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อแก่คนรุ่นหลังด้วยการ “สาธิตวิธีการและสั่งสอนด้วยการบอกเล่า” ในรูปของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพยสุภาษิตและการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไทยทุกภูมิภาค จะนิยมแบบสาธิตวิธีการและสอนเป็นวาจาในกรณีที่เป็นศิลปวิทยาที่มีความซับซ้อนลึกซึ้งจะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำราเช่นตำรายาตำราปลูกบ้านตำราโหราศาสตร์หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอนคำตักเตือนภายิตมู่อ่านและนิทานเป็นต้น สดุดแต่จะเห็นว่าสะดวกและสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้านการถ่ายทอดทั้ง โดยวาจาและลายลักษณ์หรือการสาธิตก็ไม่มีอะไรตายตัวแต่ละจะปรับเปลี่ยนไปตามเหตุและปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้ก็อาจถดถอยหรือสูญหายได้

4.4 พิธีกรรมการเรียนรู้โดย “พิธีกรรม” กล่าวในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ ในตัวเป็นการตอกย้ำความเชื่อกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชนแนวปฏิบัติและความคาดหวัง โดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผลแต่ใช้ศรัทธาความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ถึงแม้จะมีภูมิปัญญาความรอบรู้อยู่เบื้องหลังพิธีกรรมก็ไม่มีการเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้นแต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญด้วยเหตุดังนี้พิธีสืบชะตาแม่น้ำสืบชะตาเมืองบวชต้นไม้วบชป่าพิธีอุปสมบทพิธีบังสุกุลพิธีสู่ขวัญในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้นจึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมในพิธีและมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอันมากรวมทั้งตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลังด้วยพิธีกรรมจึงมิใช่เรื่องเหลวไหลหรือมง่ายแต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝังบ่มเพาะความเชื่อคุณค่าและแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประเพณีแม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันของสรรพสิ่งและให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิงประจักษ์พิธีกรรมก็ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณอยู่นั่นเอง เพราะมนุษย์ก็ยังคงเป็นมนุษย์ที่มีได้อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์ถ่ายเดียว

4.5 ศาสนาทั้งในด้านหลักธรรมคำสอนศีลและวัตรปฏิบัติตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอนอันเป็นสังขรณ์อย่างหนึ่งของสถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่าสำหรับพุทธศาสนาในขั้นปรมาตมก็มีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความทุกข์ยากทั้งปวงสำหรับบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติศาสนาจึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติสติปัญญาและอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อม ๆ กันถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่น่าถือศาสนานั้น ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีกทั้งเป็นแก่นและกรอบในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยอย่างไรก็ตามสถาบันศาสนาอ่อนกำลังลงมากในปัจจุบันและมีที่ท่าว่าจะอ่อนลงไปอีกในอนาคตเพราะเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการทางจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเดินทางสวนกันและขัดแย้งกันอย่างน่ากลัวอันตรายยิ่งนักเมื่อเป็นเช่นนี้จุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนรู้ก็เดินสวนทางกันไปด้วย

4.6 แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในชาติพันธุ์ ถิ่นฐานทำกินรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรมทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนบ้างขัดแย้งบ้างแต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายกว้างขวางทั้งในด้านสาระรูปแบบและวิธีการกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคม จึงมีพลวัตโดดเด่นกว่าเดิมส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอันทันสมัยส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อมและอีกส่วนหนึ่งมุ่งเน้นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้กว้างขวางหลากหลายมาก อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนสังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือกให้แสวงหามากมายไม่รู้จบและมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ให้พิจารณาอย่างอ่อนน้อม

4.7 การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ และสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติ ที่สืบทอดกันมาใน สังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ต้องกับฐานความเชื่อเดิมขณะเดียวกันก็แก้ปัญหา ในบริบทใหม่ได้ระดับหนึ่งการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กลัษณะ หนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทยดังจะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในหมู่ คนที่มีอาชีพที่ต้องเสี่ยง โดยการบูชาเจ้าแม่กวนอิม เสด็จพ่อ ร. 5 พระพรหม และการทรงเจ้า เข้าผีอันมีอยู่ดาษดื่น เพื่อขอลาภผลหรือแก้วิกฤตการณ์ในชีวิตหรือรักษาโรคร้ายไข้เจ็บด้วยการ ผสมผสานการแพทย์สมัยใหม่กับสมุนไพร และการรักษาทางใจจากหมอเมืองและพระสงฆ์ และการไปให้หมอดูทำนายทายทัก โชคชะตาในยามมีทุกข์ขาดความมั่นใจในตัวเองเป็นต้น ตัวอย่างดังกล่าวนี้ไม่เกี่ยวกับการประเมินค่าว่าผิดถูกหรือดีชั่วแต่อย่างใดหากแต่เป็น ปรากฏการณ์ที่เห็นได้โดยทั่วไปเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหา มีวิกฤตการณ์ความสลับซับซ้อนทางสังคมยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมาและการผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ย่อมมีทั้งที่ได้ผลและไม่ได้ผลสร้างสรรค์และ ไม่สร้างสรรค์

4.8 ครูพักลักจำก็เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีหนึ่งที่มีมาแต่เดิมและจะยังมีอยู่ ต่อไปวิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ทำนองแอบเรียนแอบเอาอย่างแอบลอกทำตามแบบอย่าง ที่เฝ้าสังเกตอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อสามารถทำได้จริงวิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเสมือน การลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของผู้อื่นแต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความในทางชั่วร้าย ไม่หากเป็นวิธีการธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่นในชีวิตของทุกคนจะมีพฤติกรรม

ครูพักลักจำอยู่ไม่มากก็น้อยและถ้ายอมรับนับถือว่าวิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งว่าไม่สำคัญนี้มีคุณค่าสูงมีความเป็นธรรมชาติในนิสัยมนุษย์ และเป็นทางหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ ก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่มีผลดีอีกทางหนึ่งได้โดยนัยดังกล่าวนี้ครูพักลักจำเป็นคนละเรื่องกับการขโมยลิขสิทธิ์ทางปัญญา

5. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้ดังนี้

สามารถ จันทร์สุรย์ (2533 : 57 - 59) กล่าวถึง วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านสรุปได้ว่าชาวบ้านทุกหมู่เหล่า ได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยสหวิทยาทางศาสนา ความเชื่อผีต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบันซึ่งจำแนกได้ 2 ประเภทดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กเล็ก โดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่ใกล้ตัวซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่กิจกรรมถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อนสนุกสนานและดึงดูดใจเช่น การละเล่นการเล่านิทานการลองทำ (ตามตัวอย่าง) และการเล่นปริศนาคำทายเป็นต้นวิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควรแล้วและเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบเช่นวิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้นดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่นจะมีขันตอนและคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้งรวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ ได้มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอดคนนอกจากนี้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะออกมาในรูปของการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาหรือคำร้องของการบันเทิงเช่นในคำร้องลูก ถ้าตัดของภาคกลาง โนราห์หนังตะลุงของภาคใต้หนังตะลุงของภาคอีสาน (หนังประโมทัย) กลอนลำคำผญาคำสอยของอีสานและคำชอของภาคเหนือเป็นต้นคำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขนบธรรมเนียมประเพณี

ของท้องถิ่นคตินิยมคำสอนของศาสนาการเมืองการปกครองการประกอบอาชีพการรักษาโรค
 พื้นบ้านรวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆซึ่งถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอด
 ภูมิปัญญาในอดีตตามรูปแบบใหญ่ ๆ อาจแบ่งได้ 2 แบบคือแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรกับ
 แบบเป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้กล่าวมาแล้วข้างต้นส่วนแบบ
 เป็นลายลักษณ์อักษรนั้นในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวใต้เรียก
 บุคคำบุคขาวเพื่อให้สนใจได้ศึกษาเล่าเรียน สืบต่อมาได้วิธีหนึ่งส่วนในปัจจุบันในยุคที่การ
 สื่อสารมวลชนการคมนาคมเทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็วก็มีการถ่ายทอด
 ภูมิปัญญาผ่านทางสื่อมวลชนทุกสาขาไม่ว่าจะเป็นหนังสือเอกสารสิ่งพิมพ์วิทยุโทรทัศน์
 ภาพยนตร์และอื่นๆจนทำให้เกิดการเลือกสรรรับหรือไม่รับการถ่ายทอดมีรูปแบบที่หลากหลาย
 สะดวกต่อผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ความเป็นมาของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ในภาวะวิกฤติการณ์ทาง
 เศรษฐกิจ ได้ส่งผลกระทบต่อทุกคนชั้นในสังคม ทำให้ประชาชนมีความยากลำบากในการครอง
 ชีพ มีปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา อันเป็นการซ้ำเติมต่อชนบทที่อ่อนแอ
 อยู่เดิมให้เลวร้ายยิ่งขึ้น สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้
 ดำเนินการปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เพื่อให้เหมาะสมกับ
 สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันและคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้
 คณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) รับผิดชอบ
 ดำเนินการวางแผน เพื่อบรรเทาผลกระทบด้านคนและสังคม ซึ่งจากมติการประชุม
 คณะกรรมการนโยบายกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น (กนภ.) ครั้งที่ 1/2541 เมื่อ
 วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2541 เห็นชอบกรอบโครงสร้างแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมชนบท ดังนี้
 (กระทรวงมหาดไทย, 2541 อ้างถึงใน ชาติชาย วรพิพัฒน์. 2548 : 25)

1.วัตถุประสงค์ เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าจากความเดือดร้อนของการว่างงาน
 เพื่อใช้วิกฤติให้เป็นโอกาสในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในชนบทให้แข็งแกร่ง
 และเพื่อระดมทุนทางสังคมในการสร้างเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้
 อย่างยั่งยืนและเป็นรากฐานของสังคมรวมทั้งเป็นที่พึ่งให้กับทุกภาคส่วนในระยะยาว แนวทาง
 ปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม 9 ประการคือ

ประกาศที่ 1 การเกษตรผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่) และการเกษตรยั่งยืน เป็นกิจกรรมเบื้องต้นที่มุ่งให้ชาวบ้านยากจน ผู้มีที่ดินขนาดเล็ก (โดยเฉลี่ยประมาณ 15 ไร่) โดยให้ชาวบ้านรู้จักการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ ตามแนวทางทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 โดยภาครัฐจะต้องเข้าไปช่วยเหลือสนับสนุนให้เกษตรกรมีการจัดแปลงไร่ นาให้เหมาะสม จัดให้มีสระน้ำในแปลงไร่นา และมีการบริหารที่ดินให้เกิดประโยชน์ประสิทธิภาพและประหยัดที่สุด โดยกำหนดวิธีการดำเนินงานคือ 1) สร้างความเข้าใจแก่เกษตรกรรายครัวเรือน โดยเฉพาะผู้ยังไม่มีความรู้ประสบการณ์ ได้มีโอกาสดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จและขอความร่วมมือหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ อธิบายขั้นตอนการทำเกษตรผสมผสาน หลักการหมุนเวียน ใช้ทรัพยากรในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) สำรวจครอบครัวเกษตรกรที่มีที่ดินขนาดเล็กและพร้อมเข้าร่วมโครงการเพื่อให้การสนับสนุนต่อไป 3) ประสานขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน เพื่อสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายของเกษตรกร และ 4) จัดระบบการใช้น้ำอย่างเป็นธรรมและส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรในการจัดการดูแลรักษาแหล่งน้ำ

ประกาศที่ 2 การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน มุ่งพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กให้ชุมชนมีแหล่งน้ำพอเพียงสำหรับการอุปโภค บริโภคและเพื่อการเกษตร โดยกำหนดวิธีการดำเนินงาน คือ 1) ส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำโดยจุดสระเป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 2) สนับสนุนให้เกษตรกรเลี้ยงปลาในไร่ นา หรือสวนของตนเอง 3) ให้เกษตรกรมีที่เก็บน้ำฝนบริโภคตลอดปี 4) จัดให้มีองค์กรชุมชนกลุ่มผู้ใช้น้ำเข้ามาร่วมดูแลรักษาและบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของชุมชน 5) จัดตั้งองค์กรระดับอำเภอ วางระบบการพัฒนาและบำรุงรักษาแหล่งน้ำ และ 6) ประสานความร่วมมือภาครัฐ เอกชน ปรับปรุงซ่อมแซมแหล่งน้ำ

ประกาศที่ 3 กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและจัดเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนประหยัดและออมเงินในรูปกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนในชุมชนสามารถระดมเงินทุนเพื่อใช้ในการผลิต การพัฒนาอาชีพของประชาชนในชุมชน และพัฒนาเป็นองค์กรการเงินชุมชนต่อไป โดยมุ่งให้ชุมชนช่วยเหลือสมาชิกชุมชนด้วยตนเอง และมีวิธีการดำเนินงานคือ 1) จัดให้มีการระดมเงินทุนจัดตั้งกองทุน หรือกลุ่มออมทรัพย์ของคนในชุมชน กรณีชุมชนยังไม่มีกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ โดยชี้แจงทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ การระดมทุนการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ 2) ในกรณีที่มีกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์อยู่แล้ว ควรสนับสนุนให้มีการเพิ่มทุน เพื่อให้ชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้น

3) จัดให้มีการฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการ การจัดทำบัญชีการควบคุมตรวจสอบการเงิน เป็นต้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและสร้างความเข้มแข็งให้กองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน และ 4) ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายกองทุน หรือกลุ่มออมทรัพย์ และเชื่อมโยงไปสู่สถาบันการเงิน กองทุนพัฒนาชนบท เพื่อสนับสนุนการดำเนินการของกองทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน

ประกาศที่ 4 การพัฒนากลุ่มอาชีพ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเองและการเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านควบคู่กันไปโดยการสร้างมูลค่าของการผลิต ด้วยการส่งเสริมให้มีการแปรรูปผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน ตำบล หรือพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพที่ไม่อยู่บนพื้นฐานของศักยภาพของท้องถิ่น เช่น แรงงาน ทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาคราชการ องค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้าไปช่วยเหลือ สนับสนุน ด้วยการพัฒนาทักษะฝีมือรูปแบบคุณภาพ และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของกลุ่มอาชีพ และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มอาชีพกับเครือข่ายร้านค้าชุมชน ลานค้าชุมชนและกับภาคธุรกิจ ที่ต้องการผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ โดยมีวิธีการดำเนินงานคือ 1) สำรวจข้อมูลกลุ่มอาชีพผลผลิต ผลิตภัณฑ์ของชุมชนเพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของการผลิต การบริหารจัดการของกลุ่ม 2) จัดหาตลาดให้แก่ผลผลิตผลิตภัณฑ์ของชุมชน 3) ปรับปรุงทักษะและคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากชุมชน 4) สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการจ้างงานให้มากขึ้น 5) เสนอข้อมูลกลุ่มอาชีพให้ภาคธุรกิจพิจารณากำหนดผลผลิตและคุณภาพที่ต้องการ 6) ประสานกลุ่มอาชีพให้พบกับภาคธุรกิจ เพื่อทำความตกลงธุรกิจร่วมกัน 7) ประสานภาคอุตสาหกรรมให้กระจายการผลิตไปสู่ชนบท และ 8) สนับสนุนการพัฒนาทักษะ ฝีมือ แหล่งทุน วัสดุ อุปกรณ์ การจัดการ

ประกาศที่ 5 การทำผังเครือข่ายขององค์กรชุมชน เป็นกิจกรรมที่จะสร้างระบบข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนทั่วประเทศ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชนและภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องสามารถทราบถึงศักยภาพขององค์กรชุมชนแต่ละองค์กร ชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งจะช่วยให้สามารถเข้าไปให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ หรือติดต่อกับองค์กรชุมชนได้ตามความเหมาะสม โดยมีวิธีการดำเนินงาน คือ 1) สำรวจข้อมูลองค์กรชุมชนทุกประเภท เป็นต้น 2) นำข้อมูลจากการสำรวจมาวิเคราะห์ห้ององค์กรชุมชนความเข้มแข็ง ศักยภาพ ปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดของ องค์กรชุมชน 3) จัดทำผังเครือข่ายขององค์กรชุมชน เชื่อมโยงในลักษณะแผนที่ข้อมูล (Geographic Information System : GIS) ทั้งองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและที่มีปัญหา 4) ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภาคประชาการ องค์กรเอกชน (Nongovernmental Organization :

NGO) ภาคธุรกิจ เข้ามามีส่วนสนับสนุนช่วยเหลือชุมชน โดยใช้ข้อมูลผังเครือข่าย องค์การชุมชน และ 5) การจัดทำผังเครือข่ายองค์การชุมชน ควรมีข้อมูลผู้นำชุมชนที่ประสบความสำเร็จหรือปราชญ์ ชาวบ้านและส่งเสริมให้ผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้าสู่เวทีประชาคมในระดับอำเภอ จังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์เผยแพร่ความรู้แก่ชุมชนอื่น ๆ

ประการที่ 6 การจัดลานค้าชุมชนและตลาดนัดชุมชน เป็นกิจกรรมที่เพิ่ม สร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน โดยจัดเป็นตลาดที่ให้ชาวบ้านได้นำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ในชุมชนมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันและเป็นตลาดที่ขายผลิตผลของชุมชนชนบทให้แก่ชุมชนเมือง ในราคาถูกลงจนเป็นจุดที่ภาคธุรกิจได้มาเลือกขมสินค้าที่ผลิตได้ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การติดต่อซื้อขายกันต่อไป ขณะเดียวกันก็เป็นเวทีการเรียนรู้ของชาวบ้านที่จะได้แลกเปลี่ยนแนวทางการผลิตรูปแบบ และพัฒนาคุณภาพเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนทางด้านวิชาการ ทักษะ ประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาการผลิตต่อไป โดยมีวิธีการดำเนินงาน คือ

- 1) สนับสนุนให้องค์การชุมชน เช่น อบต. กลุ่มอาชีพกลุ่มออมทรัพย์ฯ จัดลานค้าชุมชนของตนเอง
- 2) สถานที่จัดลานค้าชุมชน ควรอยู่ในทำเลที่เหมาะสม สะดวกต่อการเดินทางและใกล้ชุมชน
- 3) กำหนดจัดสัปดาห์ละครั้ง นัดหมายวันเวลาที่เหมาะสม ประชาสัมพันธ์ให้ทราบทั่วถึงกันทั้งผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย ผู้บริโภค
- 4) ผลิตภัณฑ์สินค้าที่นำมาจำหน่ายจะต้องเป็นสินค้าที่ผลิตได้ในชุมชน
- 5) การจัดลานค้า ควรจัดแบ่งพื้นที่ อย่างเป็นธรรมทั่วถึง โดยจัดหมวดหมู่สินค้า
- 6) ควรจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ในด้านต่าง ๆ เช่น การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การเมือง การปกครอง เป็นต้น และ
- 7) ระยะเวลาหน่วยราชการ ควรสนับสนุน กระตุ้นให้ชุมชน มีความเข้าใจและความพร้อมในการดำเนินการลานค้าชุมชน

ประการที่ 7 การพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งขยายธุรกิจของชุมชน และลดรายจ่ายให้กับชาวบ้านโดยการรณรงค์ในด้านจิตสำนึกการพึ่งตนเอง และให้ชาวบ้านนำผลผลิตของตนมา ซื่อ ขาย แลกเปลี่ยนกันเองในชุมชนและกับเครือข่ายร้านค้าชุมชน สำหรับสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน แต่หากต้องซื้อจากภาคธุรกิจ ก็ควรซื้อได้ในราคาถูก โดยการรวมกันซื้อจากบริษัทผู้ผลิตโดยตรง และแสวงหาความรู้ทางธุรกิจจากภาคธุรกิจที่ติดต่อด้านขายด้วย เป็นการดำเนินงานตามแนวทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3 ร้านค้าชุมชน คือ ร้านที่จัดตั้งโดยชุมชน หรือกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์ สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กรมการค้าภายใน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) หรือที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเอง เป็นต้น โดยมีวิธีการดำเนินงาน คือ 1) สำรวจร้านค้าชุมชนในหมู่บ้าน ตำบล พิจารณาผลการดำเนินการและการ

บริหารจัดการ และสนับสนุนให้ชุมชนรวมตัวจัดตั้งร้านค้าชุมชน 2) สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายร้านค้าชุมชน รวมทั้งส่งเสริมขยายเครือข่ายร้านค้าชุมชน 3) ประสานความร่วมมือด้านข้อมูลสินค้า ระบบบริหาร การขายขนส่ง การตลาดกับส่วนราชการ สหกรณ์บริษัทผู้ผลิต 4) ส่งเสริมร้านค้าชุมชนจำหน่ายผลิตผล สินค้าที่ชุมชนผลิตได้เองทดแทนสินค้าภาคธุรกิจ และ 5) ที่สำคัญ สร้างเครือข่ายของคหกรชาวบ้านระหว่างกลุ่มอำเภอ จังหวัดให้เกิดขึ้น โดยใช้การซื้อขายเป็นเครื่องมือ

ประการที่ 8 ประชาคมอำเภอ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเวทีให้ประชาชนในชุมชน (อำเภอ) เข้าร่วมกันคิด ร่วมกันรับผิดชอบ ร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นเวทีของชุมชน เป็นเวทีของชุมชน องค์กรเอกชนจะมีบทบาทสำคัญภาคราชการจะถอยมาอยู่ห่าง ๆ ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนผลักดันให้เกิดเวทีประชาคมอำเภอของชุมชน โดยมีวิธีดำเนินงาน คือ 1) จัดเวทีประชาคม ระดับตำบล โดยมีเครือข่ายของคหกรชุมชน ทุกหน่วยงานในพื้นที่ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ ตัวแทนธนาคาร ร่วมกันประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกำหนด วิฤติหรือปัญหา กำหนดเป้าหมายการแก้ปัญหา กำหนดแผนปฏิบัติเป็นรูปธรรมและกำหนดองค์กรหรือผู้รับผิดชอบ 2) ให้ประชาชนประชุมปรึกษาหารือกัน คิดเอง วิเคราะห์แก้ปัญหาด้วยตนเอง กำหนดปัญหา จัดลำดับความสำคัญเสนอแผนและแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง ส่วนราชการมีหน้าที่เพียงการให้ข้อมูล 3) ให้ประชาคมอำเภอร่วมกันแลกเปลี่ยนจัดทำแผนพัฒนาอำเภอและแผนแก้วิฤติปัญหาต่าง ๆ และ 4) นำแนวคิดหรือผลที่ได้รับจากเวทีประชาคม มากำหนดเป็นแผนหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบลอำเภอ และจังหวัด

ประการที่ 9 จัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร จัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตรเป็นศูนย์ให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรทุกด้าน เช่น ด้านความรู้ การประกอบอาชีพ การผลิต การแปรรูปผลผลิตการเกษตรแนะนำและสนับสนุนพันธุ์แหล่งเงินทุนตลอดจนการออกใบอนุญาตเกี่ยวกับการเกษตร เช่นการเคลื่อนย้ายสัตว์ การจับสัตว์น้ำ เป็นต้น โดยกำหนด วิธีการดำเนินการ คือ 1) อำเภอจัดให้มีศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จด้านการเกษตรประกอบด้วย หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรทุกหน่วยราชการ 2) กำหนดสถานที่ตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ ในพื้นที่ที่เกษตรกรไปติดต่อได้สะดวก เช่น ที่ว่าการอำเภอหรือสำนักงานเกษตรอำเภอ เป็นต้น และ 3) ควรให้มีเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมาประจำศูนย์และจัดห้องอบรมความรู้ด้านการเกษตรควรเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ให้บริการแก่เกษตรกรและเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ พบปะพูดคุยของเกษตรกร

และประชาชนทั่วไปที่สนใจการเกษตร (กรมการปกครอง, 2543 อ้างถึงใน ชชาติชาย วรพิพัฒน์. 2548)

มาตรการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกระทรวงมหาดไทยทั้ง 9 มาตรการดังกล่าวข้างต้น กระทรวงมหาดไทยได้มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนรับผิดชอบดำเนินการ 5 มาตรการ ได้แก่

1. กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ ฯ (ทุนในชุมชน)
2. การพัฒนากลุ่มอาชีพ
3. เครือข่ายองค์กรชุมชน
4. การจัดลานค้าชุมชน และตลาดนัดชุมชน
5. การพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยวิธีการพัฒนาชุมชน จากกระแสการพัฒนาเพื่อความทันสมัย ทำให้วิถีชีวิตของคนในชนบทเปลี่ยนแปลงไป จากวิถีชีวิตพอกินพออยู่มาสู่การแสวงหารายได้เพื่อจับจ่ายใช้สอยบำรุงบำเรอความสะดวกสบาย มีการกู้หนี้ยืมสินมาลงทุนขยายการผลิต ซื้อปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ รถไถนา เพื่อเพิ่มผลผลิต ทุกอย่างต้องซื้อหาด้วยเงินทำให้สภาพเศรษฐกิจที่เคยพึ่งตนเอง กลับกลายเป็นเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพิงคนอื่น ทำให้เราขาดอิสระในการตัดสินใจต้องตกอยู่ในสภาพเสียเปรียบผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า ดังนั้น เพื่อมิให้ตกอยู่ภายใต้เศรษฐกิจแบบพึ่งพิงคนอื่นอีกต่อไป เราจึงต้องสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองขึ้นในชุมชนให้เป็นเศรษฐกิจของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน โดยนำข้อเสียเปรียบที่มีอยู่ เช่น สินค้า ราคาแพง น้ำมันราคาแพง ปัจจัยในการผลิต เช่น ปุ๋ย พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์มีราคาแพง ให้เป็นโอกาสที่เราจะผลิตข้าวของขึ้นใช้เอง ทำปุ๋ยใช้เอง ถนอมบำรุงรักษาพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ใช้จ่ายอย่างชาญฉลาด ประหยัด อดออมและสร้างธุรกิจของชุมชน โดยมีคนในชุมชนเป็นเจ้าของ ผู้ประกอบการ เพื่อหารายได้เข้าสู่ชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม ฯลฯ เพื่อให้ประชาชนช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้ โดยวิธีการพัฒนาชุมชน ซึ่งวิธีการพัฒนาชุมชนของนักพัฒนา (พัฒนาการ) มิใช่การไปบอก ไปสั่งให้ชาวบ้านทำตามที่นักพัฒนาต้องการแต่เป็นการไปกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักในปัญหา ให้ชาวบ้านคิดตัดสินใจวางแผนและลงมือดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนด้วยตัวของชาวบ้านเองดังนั้น เมื่อชุมชนมีปัญหาด้าน

เศรษฐกิจ แล้วใช้วิธีการพัฒนาชุมชนเข้าแก้ไขปัญหา จึงเรียกว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยวิธีการพัฒนาชุมชน” โดยมีเป้าหมาย วิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมาย มี 3 ระดับ คือ

1.1 ระดับพื้นฐาน หมายถึง การพัฒนาให้ชุมชน “พออยู่ พอกิน” หมายถึง มีการผลิตให้เพียงพอต่อการบริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือก็นำไปขาย มีรายได้พอจุนเจือครอบครัว

1.2 ระดับปานกลาง หมายถึง การพัฒนาให้ชุมชน “อยู่ดี กินดี” หมายถึง มีการผลิตให้เกินพอ เพื่อนำผลผลิตส่วนเกินไปขายเป็นการเพิ่มรายได้ ครัวเรือนผ่านเกณฑ์ จปฐ. เป็นส่วนใหญ่มีรายได้ไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ จปฐ. และมีเงินออม

1.3 ระดับก้าวหน้า หมายถึง การพัฒนาให้ชุมชน “มั่งมี ศรีสุข” หมายถึง มีการดำเนินธุรกิจ โดยผู้ประกอบการในระดับครอบครัว กลุ่มและชุมชนที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ ทำให้มีผลกำไรสูงตอบแทนเฉลี่ยคืนสมาชิกในชุมชนและเป็นสวัสดิการแก่ชุมชนครัวเรือนผ่านเกณฑ์ จปฐ. ทุกข้อและมีทรัพย์สินมากกว่าหนี้สิน

2. วิธีการพัฒนาชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน วิธีการพัฒนาชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนนั้น มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.1 การใช้พื้นที่ หมายถึง หมู่บ้านหรือชุมชน เป็นหน่วยงานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพราะชุมชนมีทรัพยากรในการผลิตและผลิตผลต่าง ๆ มากมายที่จะปรับปรุง

2.2 การพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชนและเครือข่าย ให้เป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน นับตั้งแต่การผลิต การบริโภค การแปรรูป การตลาด การบริหารจัดการ การบริหารทุนของชุมชน ซึ่งมีความสำคัญในการผลักดันกิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่เป้าหมายที่ได้วางไว้

2.3 การพัฒนากองทุนชุมชนทุกรูปแบบ เพื่อสนับสนุนปัจจัยการผลิตการตลาด การแปรรูป การจัดการและด้านอื่น ที่มีความจำเป็นและต้องการความช่วยเหลือ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนสินเชื่อเพื่อการพัฒนาชนบท

2.4 การพัฒนาด้านการตลาดชุมชน ให้เป็นศูนย์กลางของผลิตภัณฑ์ ความต้องการและเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประสานการตลาดจากภายนอก ได้แก่ ศูนย์สาริต การตลาด ลานค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน เป็นต้น

2.5 การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจชุมชนในด้านการจัดการพัฒนาชุมชน การพัฒนาระบบตลาด การพัฒนากระบวนการผลิตและแปรรูป และการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน

2.6 การพัฒนาระบบการทำงานพหุภาคี ประสานหน่วยงานภายในและภายนอก
ชุมชนภาคราชการ ไปสนับสนุนกิจกรรม หรือ โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ในด้านต่าง ๆ
ที่สามารถช่วยเหลือ กลุ่มองค์กรชุมชน

2.7 การพัฒนาระบบข้อมูล การรายงาน การติดตามผลโครงการเศรษฐกิจชุมชน
เพื่อจะได้ทราบเป้าหมาย แผนงาน ผลงานและการปรับปรุงแก้ไขการบริหารงาน

แนวคิดพุทธธรรมมรรคมีองค์ 8

(มรรค = อริยมรรค = มัชฌิมาปฏิปทา = มรรคแปด = ทางดำเนินชีวิตอันประเสริฐ
= ทางสายกลาง) เป็นแนวทางดำเนินอันประเสริฐของชีวิตหรือกาย วาจา ใจ เพื่อความหลุดพ้น
จากทุกข์เรียกว่า อริยมรรค แปลว่าทางอันประเสริฐ เป็นข้อปฏิบัติที่มีหลัก ไม่อ่อนแอ จนถึงกับ
ตกอยู่ใต้อำนาจ ความอยากแห่งใจ แต่ก็ไม่แข็งตึงจนถึงกับเป็นการทรมานกายให้เหือดแห้งจาก
ความสุขทางกาย เพราะฉะนั้นจึงได้เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือทางดำเนินสายกลาง ไม่หย่อน
ไม่ตึง แต่พอเหมาะเช่นสายดนตรีที่เทียบเสียงได้ที่แล้ว คำว่ามรรค แปลว่าทาง ในที่นี้หมายถึง
ทางเดินของใจ เป็นการเดินจากความทุกข์ไปสู่ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งมนุษย์หลง
ยึดถือและประกอบขึ้นในตนด้วย อำนาจของอวิชชา มรรคมีองค์แปด คือต้องพร้อมเป็นอัน
เดียวกันทั้งแปดอย่างคู่เชื่อมกันแปดเกลียว องค์ 8 คือ

1. เห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) (ปัญญา) ได้แก่ ความรู้หรือสัญจ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ
รู้กุศลและอกุศลมูลกับกุศลและอกุศลมูล หรือเห็นปฏิจสงมุปบาท โดยการเข้าใจชอบหรือ
เห็นชอบนั้นมีอยู่ 2 ประเภท คือ 1) ความเข้าใจคือความรู้ ความเป็นพหุสูตร ความมีสติปัญญา
สามารถรอบรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งตามข้อมูลที่ได้มา ความเข้าใจประเภทนี้เรียกว่า "ตามรู้" (อนุโพธ)
เป็นความเข้าใจที่ยังไม่ลึกซึ้ง และ 2) ส่วนความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งเรียกว่า "การรู้แจ้งแทงตลอด"
(ปฏิเวธ) หมายถึง มองเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตามสภาวะที่แท้จริง โดยไม่คำนึงถึงชื่อและป้ายชื่อ
ยี่ห้อของสิ่งนั้น การรู้แจ้งแทงตลอดนี้จะมีขึ้นได้ เมื่อจิตปราศจากอาสวะทั้งหลายและได้รับการ
พัฒนาอย่างสมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติสมาธิเท่านั้น

2. ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) (ปัญญา) ได้แก่ ความตรึกที่เป็นกุศล ความนึกคิดที่ดีงาม
(กุศลวิตก 3) ประกอบด้วย 1) ความตรึกปลอดจากกาม ความนึกคิดในทางเสียสละ ไม่ติดใน
การปรนเปรอสนองความอยากของตน 2) ความตรึกปลอดจากพยาบาท ความนึกคิดที่
ประกอบด้วยเมตตา ไม่ขัดเคืองหรือเพ่งมองในแง่ร้าย และ 3) ความตรึกปลอดจากการ
เบียดเบียนด้วยกรุณาไม่คิดร้าย หรือมุ่งทำลาย

3. เจริญชอบ (สัมมาวาจา) (ศีล) ได้แก่ วชิสุจริต 4 ประกอบด้วย 1) ไม่พูดเท็จ 2) ไม่พูดต่อเสียด 3) ไม่พูดหยาบ และ 4) ไม่พูดเพื่อเจ้า

4. กระทำชอบ (สัมมากัมมันตะ) (ศีล) ได้แก่ กายสุจริต 3 ประกอบด้วย 1) ไม่ฆ่าสัตว์ 2) ไม่ลักทรัพย์ และ 3) ไม่ประพฤติผิดในกาม

5. เลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ) (ศีล) ได้แก่ เว้นมิถาชีพ ประกอบสัมมาชีพ

6. พยายามชอบ (สัมมาวายามะ) (สมาธิ) ได้แก่ สัมปปธาน 4 ประกอบด้วย 1) เพียรระวัง หรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น 2) เพียรละหรือเพียรกำจัด คือเพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว 3) เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือเพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น และ 4) เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้น ไปจนไปบุญ

7. ระลึกชอบ (สัมมาสติ) (สมาธิ) ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 ประกอบด้วย 1) การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย 2) การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา 3) การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต และ 4) การตั้งสติพิจารณาธรรม

8. ตั้งจิตมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ) (สมาธิ) ได้แก่ ฉาน 4 ประกอบด้วย 1) ปฐมฉาน 2) ทุติฉาน 3) ตติยฉาน และ 4) จตุตถฉาน

(ที่มา http://www.easyinsurance4u.com/buddha4u/core_3.htm, สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2556.)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKAM UNIVERSITY แนวคิดทฤษฎีเกษตรยั่งยืน วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต

แนวโน้มของการทำการเกษตรในภูมิภาคเขตร้อนจะพึ่งพาธรรมชาติทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทักษะและสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ระบบการผลิตแบบพื้นบ้านนี้จะเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก

พัฒนาการของระบบเกษตรพื้นบ้านเกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและนิเวศท้องถิ่น เมื่อเงื่อนไขในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป มีประชากรหนาแน่นขึ้น หรือการแผ่เข้ามาของอิทธิพลต่างประเทศ ถ้าการปรับตัวไปตามเงื่อนไขใหม่เกิดขึ้นไม่รวดเร็วพอ ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศก็จะเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสังคมที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศนั้นก็เสื่อมสลายลง ตัวอย่าง อาณาจักรเมโสโปเตเมีย อาณาจักรมายัน อาณาจักรเมดิเตอร์เรเนียน ปาเลสไตน์ อียิปต์ กรีซและโรม

การเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรมีแนวโน้มอยู่ 2 ทิศทาง คือ

1. การพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกมากเกินไป

2. การใช้แต่ทรัพยากรท้องถิ่นโดยมิใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกเลย วิธีการผลิตนี้ไม่ใช่วิธีการผลิตที่ยั่งยืนเพราะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง

ระบบเกษตรพื้นบ้าน : ระบบเกษตรพึ่งตนเอง

ระบบเกษตรพึ่งตนเอง ซึ่งอาศัยการผลิตจากภายนอกจำนวนไม่มากนัก ในพื้นที่เหล่านี้ อาจมีการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชบ้าง แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในหมู่เกษตรกรร่ำรวยไม่กี่คนและในพืชพาณิชย์ไม่กี่อย่าง

การเกษตรในประเทศคือพัฒนาในภูมิภาคเขตร้อนจำนวนมากกำลังประสบปัญหา วงจรนิเวศ คือ ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ดินไม่มีพืชปกคลุม ดินถูกกัดเซาะพังทลาย ปัญหา เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ ล้มสลาย

นัยความสำคัญต่อระบบเกษตรพื้นบ้านและเกษตรยั่งยืน

ในระบบเกษตรพื้นบ้านที่พึ่งตนเอง พืช-ต้นไม้-สัตว์ทั้งที่เลี้ยงและไม่เลี้ยง สิ่งเหล่านี้ มีใช้เป็นแค่อาหารแต่ยังมีบทบาททางนิเวศ ดังนั้น ระบบการเกษตรพื้นบ้านจึงมีเสถียรภาพสูง และความต่อเนื่องมากกว่า ระบบเกษตรพึ่งตนเองนี้สามารถเปรียบได้กับระบบนิเวศธรรมชาติ ซึ่งชีวมวลทั้งหมดได้มาจากการหมุนเวียนภายในไร่นาที่รักษาความอุดมสมบูรณ์ของระบบให้ คงเดิม และมีเสถียรทางชีวภาพมาก (วิฑูรย์ ปัญญากุล. 2554 : 36 - 42)

สรุปได้ว่า การเกษตรคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้ดัดแปลง ธรรมชาติมารับใช้ตนผ่านปัจจัยสี่คืออาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ดังนั้น คนจึงต้องให้ความเคารพธรรมชาติ เพราะการเคารพธรรมชาติจะทำให้ระบบการเกษตรอยู่รอด และพัฒนาไปได้ หากมิเช่นนั้นระบบการเกษตรจะล่มสลายลง ดังเช่นในอดีตที่หลาย ๆ ประเทศ ประสบมา

แนวคิดเกลิยวมรณะแห่งความเหลื่อมล้ำ

สามเปลี่ยน : คุณค่า อำนาจ และกฎเกณฑ์

การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานสามประการที่จะกระตุ้นเกลิยวมรณะแห่งความเหลื่อมล้ำ เคยเกิดขึ้นแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงคุณค่าขึ้นในวัฒนธรรม บรรทัดฐานและเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ชี้นำ วิธีชีวิตและการคิดของเรา มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจจากคน 99 เปอร์เซ็นต์ไปสู่คน 1 เปอร์เซ็นต์ และมีการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ซึ่งควบคุมเศรษฐกิจ ให้เอื้อประโยชน์แก่คน 1 เปอร์เซ็นต์ด้วย

รายจ่ายคน 99 เปอร์เซ็นต์ การเปลี่ยนแปลงทั้งสามประการนี้ คุณค่า อำนาจและกฎเกณฑ์ แต่ละอย่างมีปฏิสัมพันธ์และส่งอิทธิพลต่อกัน

ตัวอย่าง เช่น ขณะที่คุณค่าของสังคมของเราเปลี่ยนไปเป็นเชิงปัจเจกบุคคลมากขึ้น เราจะเห็นการถอนการสนับสนุนบางอย่างจากสถาบันชุมชนที่ค้ำจุนประโยชน์ส่วนรวม ขณะที่ความมั่งคั่งรวมศูนย์อยู่ในมือคนไม่กี่คน บางคนทำเพื่อผลประโยชน์ที่ลับแคบและเห็นแก่ตัวมากขึ้นและใช้ความมั่งคั่งของพวกเขาเพื่อวิ่งเต้นให้ได้นโยบายที่สนับสนุนสถาบันชุมชนให้อ่อนแอลง ขณะที่เพิ่มความมั่งคั่งให้แก่ตนเอง

การเปลี่ยนแปลงคุณค่า

เราจะไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างเศรษฐกิจที่ดำเนินไปเพื่อคน 100 เปอร์เซ็นต์และเพื่อโลกใบนี้ ถ้าเราไม่เปลี่ยนแปลงคุณค่าของเรา ความสุขชั่วในความเลื่อมล้ำอุบัติขึ้นเพราะสังคมของเราจมทอนกับมันและในบางกรณีถึงขนาดเชื่อว่ามันเป็นสิ่งที่สมเหตุสมผล

คุณค่าและเรื่องราวที่ครอบงำคุณค่าและสารทางสังคมที่มีอิทธิพลครอบงำในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาประกอบด้วย

1. คุณของเอาตัวรอดด้วยตนเอง
2. มองหาเบอร์ 1
3. บริโภคโดยไม่คำนึงถึงโลกหรือคนอื่น ๆ
4. ทำอะไรก็ได้ตามที่คุณต้องการ ยิ่งเร็วยิ่งดี
5. ยากจะมีโชคหากไม่พยายามให้หนัก
6. ทุกอย่างจะได้ผลถ้าเราแต่ละคนต่างทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน
7. คนถูกจัดวางตำแหน่งไว้ตามขั้นบันไดเศรษฐกิจซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเหมาะสมแล้ว

แล้ว

การล้มล้างความเลื่อมล้ำจำเป็นต้องหันเหไปจากคุณค่าเหล่านี้ ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงการกระจายอำนาจและกฎเกณฑ์ของเศรษฐกิจ

ความเชื่อและเรื่องเล่าทางสังคมของเราส่งอิทธิพลซ้ำเติมความเลื่อมล้ำได้อย่างไร อะไรคือจุดอ่อนในปริวิตถลของคุณค่าและเรื่องเล่าต่าง ๆ ในการแก้ไขความเลื่อมล้ำ เราจำเป็นต้องยกระดับคุณค่าเพื่อชุมชนให้สูงขึ้นและปลดปล่อยมายาคติและเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมบางอย่างที่ค้ำจุนความเลื่อมล้ำ

คุณค่าชุมชน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจใหม่เราจำเป็นต้องมีชุดของ
คุณค่าและเรื่องเล่าใหม่เพื่อนำทาง สิ่งเหล่านี้ ประกอบด้วยหลักการและความสำเนียงกว่า

1. ไม่มีใครควรถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลัง ทุกคนมีของขวัญไว้เพื่อแบ่งปัน
2. เราไม่ควรจัดระเบียบคนให้รองรับตลาด แต่เศรษฐกิจควรจะถูกจัดระเบียบให้
สนับสนุนความสมบูรณ์สูงสุดของชีวิต ทั้งมนุษย์และธรรมชาติมากกว่า
3. เราควรร่วมมองแบบคนเจ้าครุ่น กล่าวคือความเชื่อที่ว่าควรพิจารณา
การกระทำของเราจากผลกระทบของพวกมันต่อคนอื่นอีกเจ้าครุ่นในอนาคต
4. ไม่มีใครทำได้โดยลำพัง ไม่มีใครโดดเดี่ยว เราต่างเป็นผู้รับความช่วยเหลือและการ
ลงทุนลงรอนจากคนรุ่นก่อน ๆ เรามีภารกิจในการส่งต่อของขวัญเหล่านั้น
5. เราต่างก็ทำได้ดีขึ้นเมื่อทุกคนทำดีขึ้น
6. ความเสียหายต่อคน ๆ หนึ่งก็คือความเสียหายต่อทุกๆคน
7. ตามคตินิยมทางศาสนา เราคือหนึ่งเดียวกัน
8. เราไม่สามารถละเลยผลกระทบที่ตามมาจากการกระทำของเรา

คุณค่าเหล่านี้เป็นฐานรากและสะท้อนถึงชนิดของสังคมที่เราสังกัดในตอนี้และที่จะเป็น
ในอนาคต

อำนาจเปลี่ยน ช่องว่างระหว่างคน 1 เปอร์เซ็นต์และคน 99 เปอร์เซ็นต์ คือผลลัพธ์ของ
การเปลี่ยนถ่ายอำนาจภายในสังคมสหรัฐ ธุรกิจขนาดย่อมแห่งเมนสตรีตลูญูเลียอิทธิพล
ในขณะที่บริษัทแห่งวอลล์สตรีตเพิ่มอำนาจของพวกเขาในระบบประชาธิปไตยของเรา
อำนาจของแรงงานที่มีการจัดตั้งเสื่อมถอยลง ในขณะที่อำนาจของนักล็อบบี้ภาคธุรกิจเพิ่มขึ้น
อำนาจของผู้ออกเสียงเลือกตั้งถูกทำให้ลดน้อยถอยลงด้วยอำนาจเงินของพวกเขา 1 เปอร์เซ็นต์
ที่หลังไหลเข้าสู่ระบบ อำนาจของภาคประชาชนที่มีการจัดตั้งถูกแทนที่ด้วยอำนาจของบริษัท
และการเข้ายึดกุมระบบการเมือง (การรณรงค์หาเสียง การเลือกตั้ง และการออกกฎหมาย)
โดยกลุ่มบริษัท 1 เปอร์เซ็นต์

ณ ปัจจุบันการเมืองมาถึงทางตัน ความเห็นและสาธารณะและคน 99 เปอร์เซ็นต์
ต้องการให้ผู้นำทางการเมืองของเราผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการจัดลำดับสิ่งสำคัญ
บางอย่างที่แตกต่างไปจากเดิมมาก คน 99 เปอร์เซ็นต์ต้องการให้เข้มงวดกวดขันธนาคารแห่ง
วอลล์สตรีตและบริษัทที่ปราศจากความรับผิดชอบให้มากขึ้น ต้องการให้พวกเขารัฐจ่ายภาษี
ตามส่วนอย่างยุติธรรม ต้องการให้คุ้มครองผู้บริโภคจากสัญญาฉ้อโกงนักล่าของอุตสาหกรรม

บัตรเครดิต ทว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ถูกสกัดกั้นโดยพวก 1 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีอำนาจอย่างไม่สมดุลงบการเงินของเรา (ศิริพงษ์ วิทยวิโรจน์. 2554 : 124 - 135)

อย่างไรก็ตาม แรงกดดันเพื่อการเปลี่ยนแปลง ในทางบวกจะยังก่อตัวขึ้น หัวใจสำคัญจะอยู่ที่เมื่อมีคนจำนวนมากพอในพวก 99 เปอร์เซ็นต์รวมกลุ่มจัดตั้งกันเพื่อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงและขจัดผู้ได้รับการเลือกตั้งที่รับใช้คน 1 เปอร์เซ็นต์ เพื่อให้สิ่งนี้เกิดขึ้นกลุ่มพลังดังกล่าวของคน 99 เปอร์เซ็นต์ จะต้องเข้าร่วมกับกระบวนการต่าง ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การสร้างอำนาจในปัจจุบันนี้จะมีลักษณะแตกต่างจากที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เนื่องจากโซเชียลมีเดีย เช่น เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์ แต่ก็จะมีองค์กรที่มีคนเจอเจอกันซึ่ง ๆ หน้าและการชุมนุมประท้วงอยู่ด้วยเช่นกัน เหมือนสมัยของคนรุ่นก่อน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้การซึมซับแรงบันดาลใจและความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเชิงยุทธศาสตร์จากขบวนการทางสังคมในอดีตจึงเป็นสิ่งสำคัญ ปลุกเร้าคุณค่าใหม่ขึ้นในชีวิตสาธารณะของเรา มันเรียกร้องให้เราต้องสร้างองค์กรที่ทรงพลังขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนทางการเมืองที่รับใช้คน 100 เปอร์เซ็นต์ ไม่ใช่เพียงแก่คน 1 เปอร์เซ็นต์

ถ้าเปลี่ยนกฎเกณฑ์เพื่อสลายความมั่งคั่งแบบรวมศูนย์

มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายสามหมวดด้วยกันที่เราต้องการกฎเกณฑ์และนโยบายที่ยกระดับมาตรฐานให้สูงขึ้น ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในการแข่งขันและสลายการกระจุกตัวมากเกินไปของความมั่งคั่งและอำนาจ หมวดหมู่เหล่านี้ไม่ตายตัว แต่เป็นกรอบที่มีประโยชน์สำหรับการจำแนกกลุ่มของการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

1. การเปลี่ยนกฎเกณฑ์เพื่อยกระดับมาตรฐาน
 - 1.1 ประกันว่าค่าจ้างขั้นต่ำคือค่าจ้างเพื่อการดำรงชีพ
 - 1.2 จัดให้มีการดูแลสุขภาพอย่างครอบคลุม
 - 1.3 บังคับให้ใช้มาตรฐานและคุ้มครองแรงงานขั้นพื้นฐาน
2. การเปลี่ยนกฎเกณฑ์โดยปรับสนามแข่งขันให้เท่าเทียมกัน
 - 2.1 ลงทุนด้านการศึกษา
 - 2.2 ลดอิทธิพลของเงินในด้านการเมือง
 - 2.3 ใช้กฎกติกาการค้าที่เป็นธรรม
3. การเปลี่ยนกฎเกณฑ์เพื่อสลายความมั่งคั่งและอำนาจ
 - 3.1 เก็บภาษีพวก 1%
 - 3.2 ควบคุมการจ่ายผลตอบแทนของผู้บริหารธุรกิจ

- 3.3 หยุดยั้งการเลี้ยงกามิเงินได้บุคคล
- 3.4 เว้นคืนระบบการเงินของเรากลับมา
- 3.5 รื้อสร้างบริษัทธุรกิจใหม่
- 3.6 ออกแบบระบบกามิเงินได้ใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะสังคมไทยในไตรมาสที่หนึ่ง ปี 2556

การปรับค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำทำให้ช่องว่างของค่าจ้างแรงงานเอกชนมี แนวโน้มลดลง ชัดเจนมากขึ้น โดยลดลงจาก 7.0 เท่าในปี 2553 เป็น 6.76.9 และ 6.1 เท่าในปี พ.ศ. 2554 ปี พ.ศ. 2555 และไตรมาสแรกของปี พ.ศ. 2556 ตามลำดับ 2) เด็กไทยยังไม่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครบทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กยากจนและกลุ่มเด็กที่มีความเสี่ยงที่จะจน ดังนั้น การจัดการศึกษา ขั้นพื้นฐานอย่างฟรีเต็มรูปแบบให้แก่เด็กทั้งสองกลุ่มนี้ จึงเป็นการป้องกันเด็กหลุดออกจาก ระบบการศึกษา 3) คนจนมีโอกาสเข้าถึงบริการด้านสุขภาพมากขึ้น แต่การบริการสาธารณสุข ยังคงมีปัญหาด้านคุณภาพและความเหลื่อมล้ำในการกระจายทรัพยากร ทางสาธารณสุข ระหว่างพื้นที่ และสถานบริการขนาดใหญ่ยังคงกระจุก ตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และภาคกลาง 4) คน ยากจนใช้จ่ายค่าเครื่องคัมแอลกอฮอล์และบุหรี่ยิ่งสูงขึ้นและมีแนวโน้มใช้จ่ายสินค้าฟุ่มเฟือย เพิ่มขึ้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ทั้งปัญหาหนี้สิน ปัญหาครอบครัว และปัญหา อาชญากรรม เป็นต้น 5) ผู้สูงอายุยากจน ได้รับเบี้ยยังชีพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 35.1 ในปี พ.ศ. 2550 เป็นร้อยละ 89.2 ในปี พ.ศ. 2554 ต้องส่งผลให้รัฐเตรียมความพร้อมด้านการ คลังเพื่อสังคมผู้สูงอายุในระยะยาว

การมีงานทำและคุณภาพคน การจ้างงานเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.3 อัตราการว่างงานเท่ากับ ร้อยละ 0.71 ใกล้เคียงกับช่วงเดียวกันในปีที่แล้ว ตลาดแรงงานยังตึงตัวในระดับ ปวช. และ ปวส. การปรับค่าจ้างขั้นต่ำเป็น 300 บาท ทำให้ช่องว่างของค่าจ้างแรงงานภาคเอกชนมี แนวโน้มลดลงชัดเจน การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาขั้นพื้นฐานและการบริการสุขภาพ ที่มีคุณภาพเพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับบริการพื้นฐานทางสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การ จ้างงานขยายตัวต่อเนื่องและอัตราการว่างงานยังต่ำ การจ้างงานในไตรมาสแรก ปี พ.ศ. 2556 ผู้มีงานทำ 38.5 ล้านคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.3 จากช่วงเดียวกันของปีที่แล้วตามการ จ้างงานทั้งใน และนอกภาคเกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้น การจ้างงาน ภาคเกษตรกรรมขยายตัวร้อยละ 1.0 ส่วนการ จ้างงานนอกภาค เกษตรกรรมขยายตัวร้อยละ 1.5 ตามการขยายตัวของการจ้างงาน ในภาคการ ผลิต

แรงงานยากจน เป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงพบว่า มีครัวเรือนกว่า 2.49 ล้านครัวเรือนที่เป็นครัวเรือนยากจน คิดเป็นคนจน ทั้งหมด 8.8 ล้านคนในปี พ.ศ. 2554 แบ่งเป็นแรงงานยากจนถึง 4.7 ล้านคน จากแรงงานทั้งหมด 38 ล้านคน โดยคิดเป็นสัดส่วนแรงงานยากจนที่ร้อยละ 12.07 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้ แรงงานจะมีงานทำแต่ยังได้รับรายได้ไม่เพียงพอต่อรายจ่ายทั้งหมด บ่งชี้ถึงปัญหาในเชิง โครงสร้างหลายประการ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงอายุ ทำให้วัยทำงานมีจำนวนลดลง และแรงงานต้องหารายได้เพื่อจุนเจือให้กับครอบครัว โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่นับวันจะมีจำนวนมากขึ้น โดยเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนคนจนในครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุ กับครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุ พบว่า ครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุมีสัดส่วนคนจนร้อยละ 15.55 ขณะที่ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สูงอายุมีสัดส่วนคนจนเพียงร้อยละ 9.25

2. การมเศรษฐกิจนอกระบบขนาดใหญ่ ทำให้ประเทศไทยมีแรงงานนอกระบบเป็นจำนวนมาก ซึ่งแรงงานกลุ่มนี้ยังไม่ได้ ระบุประโยชน์ จากสวัสดิการต่าง ๆ ของรัฐ ขณะเดียวกันแรงงานนอกระบบส่วนมากยังมีรายได้ไม่แน่นอน โดยเฉพาะในกลุ่มที่ทำงานใน ภาคเกษตรกรรม ดังนั้น แรงงานกลุ่มนี้จึงมีปัญหาความยากจนสูงสุด โดยแรงงานนอกระบบซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระและผู้ช่วยธุรกิจ ในครัวเรือนมีจำนวนคนจนสูงถึง 2.8 ล้าน คน จากทั้งหมด 18.73 ล้านคน หรือคิดเป็นสัดส่วนแรงงานนอกระบบยากจนที่ร้อยละ 14.95

3. การกำหนดค่าจ้างแรงงานภาคเอกชนยังคงเป็นปัญหากับแรงงานใน ระดับล่าง กล่าวคือ ยังพบสถานประกอบการจำนวนมากที่ใช้ค่าจ้างขั้นต่ำเป็นเกณฑ์ใน การกำหนดค่าจ้างให้กับแรงงานทุกกลุ่ม โดยไม่ได้คำนึงถึงประสิทธิภาพการทำงาน ทำให้แรงงานที่แม้จะมีประสิทธิภาพทำงานมากกว่า 10 ปี ยังคงได้รับค่าจ้างเพียงค่าจ้างขั้นต่ำ เท่านั้น โดยใน ไตรมาส 1 ปี พ.ศ. 2556 มีแรงงานที่มีประสิทธิภาพมากกว่า 10 ปี จำนวน 2.93 ล้านคนที่ได้รับค่าจ้าง เท่ากับค่าจ้างขั้นต่ำโดยไม่รวมกับประสิทธิภาพการทำงาน

ความยากจนกับ โอกาสในการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานถ้วนหน้า พระราชบัญญัติ การศึกษาปี พ.ศ. 2542 กำหนดให้รัฐต้องจัด การศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ให้กับเด็กไทยทุกคน ขณะเดียวกัน ภายใต้การขับเคลื่อนตามเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ ซึ่งกำหนดให้เด็กทุกคนสำเร็จการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายภายในปี พ.ศ. 2558 อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี พ.ศ. 2552 - พ.ศ. 2554 โดยสำนักงาน

สถิติแห่งชาติ ซึ่งว่าเด็ก ไทยยังไม่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานครบทุกคน โดยเฉพาะเด็กยากจน เมื่อพิจารณาการเข้าถึงการศึกษานในเชิงพื้นที่ควบคู่กับเศรษฐกิจ พบว่า กลุ่มเด็กยากจนและเด็ก มีความเสี่ยงที่จะจนในเมืองใหญ่ เช่นกรุงเทพฯ และปริมณฑลมีโอกาสน้อยในการได้รับการอบรม ดูแลในช่วงปฐมวัย ขณะที่เด็กกลุ่มนี้ในภาคใต้ประสบปัญหาในการ เข้าถึงการได้รับศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเช่นเดียวกัน

การเจ็บป่วยด้วยโรค เฝ้า ระวังเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะโรค ไข้เลือดออกยังเป็นปัญหา ต่อเนื่อง การเจ็บป่วยด้วยโรคเฝ้าระวังในหน้าร้อน ไตรมาสแรก ของปี พ.ศ. 2556 มีผู้ป่วยรวม 92,122 ราย เพิ่มขึ้นจากไตรมาส เดียวกันของปี พ.ศ. 2555 ร้อยละ 30.5 โดยเฉพาะโรค ไข้เลือดออก พบผู้ป่วยมากกว่า 1 หมื่น 7 พันราย ซึ่งสูงกว่าช่วงเวลาเดียวกัน ของปี พ.ศ. 2555 เกือบ 4 เท่าตัว และการรายงานตั้งแต่ 1 ม.ค. - 15 พ.ค. พ.ศ. 2556 พบผู้ป่วยถึง 3 หมื่นราย และ เสียชีวิต 36 ราย และพบในทุกจังหวัดและส่วนใหญ่ในกลุ่มเด็กอายุ 10 - 14 ปี สาเหตุ เนื่องมาจากภาวะ โลกร้อนที่ทำให้ประชากรขยายเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีการระบาดของโรค ไข้เลือดออกรุนแรงขึ้น ความสุขมวลรวมของคนไทยลดลง รวมทั้ง โรคความเครียด ยังคงมี แนวโน้มสูงขึ้น จากผลสำรวจของเอแบค โพลเรื่องแนว โนม์ความสุขมวลรวมของคนไทยใน สถานการณ์ปัจจุบันของประเทศในระดับครัวเรือนจาก 17 จังหวัด ระหว่างวันที่ 1 - 19 มีนาคม พ.ศ. 2556 พบว่า ดัชนีความสุขมวลรวมของคนไทยลดลงจาก 7.61 เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2555 เป็น 6.58 ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความสุขมวลรวมของคนไทย ลดลงคือ ปัญหาเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนที่ค่าครองชีพสูงขึ้นและปัญหาความขัดแย้งทาง การเมืองซึ่งสอดคล้องกับผลสำรวจของกรมสุขภาพจิต ในรายงานสถานการณ์ความเครียดของ คนไทยใน 16 จังหวัด

บริการสุขภาพที่มีคุณภาพยังไม่ทั่วถึงคนจนมี โอกาสเข้าถึงบริการด้านสุขภาพมากขึ้น โดยในปีพ.ศ. 2555 ประชากรมีหลักประกันสุขภาพจำนวน 64.59 ล้านคน สาธารณสุขยังคงมี ปัญหาด้านคุณภาพและความเหลื่อมล้ำในการ กระจายทรัพยากรทางการสาธารณสุขระหว่าง พื้นที่อยู่มาก โดย ในปี พ.ศ. 2553 พบว่า ในเขตกรุงเทพฯ มีสัดส่วนของแพทย์ 1 คนต่อ ประชากร 1,052 คน ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วน แพทย์ 1 คนต่อ ประชากร 4,947 คน ด้านครุภัณฑ์ทางการแพทย์และสถานบริการขนาดใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และภาคกลาง ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความกระจุกตัวน้อยที่สุด พฤติกรรมและความ เป็นอยู่ของคน ครัวเรือนยากจนมีสัดส่วนค่าใช้จ่ายเครื่องคัมแอลกอฮอล์และบุหรีมากกว่า ครัวเรือนที่มีรายได้สูง กลุ่มคนยากจนที่สุดใช้จ่ายไปกับค่าเครื่องคัมแอลกอฮอล์และบุหรี

ในสัดส่วนที่มากกว่ากลุ่มคนที่รวยที่สุดและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น พฤติกรรมครัวเรือนรายได้น้อยเปลี่ยนแปลงไป มีการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้นและเสี่ยงต่อการเป็นหนี้ กลุ่มเด็กและเยาวชนยัง เข้าถึงการพนันออนไลน์ที่ง่ายขึ้น จึงเป็นอีกหนึ่งปัญหาที่ต้องเฝ้าระวังและหา

มาตรการป้องกันอย่างเร่งด่วนก่อนที่การพนันออนไลน์ จะกลายเป็นเรื่องปกติในสังคมไทย เด็กและเยาวชนเข้าถึงการพนันออนไลน์ได้ง่ายขึ้น ขณะที่การควบคุมทำได้ยาก เด็กและเยาวชนหลายคนแสวงหาการเล่นพนัน ออนไลน์ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นสัดส่วนที่ยังน้อยเมื่อเทียบกับการพนัน ประเภทอื่น ๆ แต่การสื่อสารผ่านทางอินเทอร์เน็ตทั้งจากเครื่องคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล แท็บเล็ตและสมาร์ทโฟนซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะทำให้เข้าถึงการพนันออนไลน์ได้ง่าย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในพื้นที่กรุงเทพฯ และเขตเมือง

ครัวเรือนผู้มีรายได้น้อยใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากขึ้นและเสี่ยง ต่อการเป็นหนี้ จากข้อมูลยอดคงค้างสินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนบุคคล ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งว่าหนี้สินภาคครัวเรือนยังเพิ่ม ต่อเนื่อง โดย ณ สิ้นเดือนมีนาคม ยอดคงค้างสินเชื่อเพื่อการ อุปโภคบริโภคส่วนบุคคลเท่ากับ 2,960,079 ล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 20 จากช่วงเดียวกันปีที่แล้ว และเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.6 จาก ไตรมาสสุดท้ายปี พ.ศ. 2555 ความมั่นคงทางสังคมคิชีวีตร่างกายและเพศลดลงจากไตรมาสเดียวกันของปี พ.ศ. 2555 ร้อยละ 6.7 คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและคดียาเสพติดเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.3 และ 32.8 มีกลุ่มเยาวชนช่วงอายุ 18 - 29 ปี เข้ารับการบำบัดยาเสพติดเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2554 ร้อยละ 41.3 จำนวนการเกิด อุบัติเหตุจราจรทางบกและผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.2 และ 4.7 แต่ยังคงต้องเข้มงวดการบังคับใช้กฎหมาย ด้านผู้สูงอายุยากจนได้รับเบี้ยยังชีพเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ 89.2 หากรัฐต้องเตรียมความพร้อมด้านการคลังเพื่อสังคมผู้สูงอายุในระยะยาว ด้านการร้องเรียน กิจการ โทรคมนาคมเฉลี่ย 2,000 เรื่องต่อปี ส่วนใหญ่เป็นการบริการ โทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ต สิ่งแวดล้อม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้การบริโภคสินค้าอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2550 พบปริมาณขยะอิเล็กทรอนิกส์ 308,845 ตันและเพิ่มขึ้นเป็น 359,714 ตัน ในปี พ.ศ. 2555 ขณะที่การจัดการซากผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์เมื่อไม่ใช้ งานแล้ว พบว่าร้อยละ 50 จะขายซากผลิตภัณฑ์ ที่เหลือเก็บรวบรวม ไว้ทิ้งร่วมกับขยะทั่วไปและให้ผู้อื่น แนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน คือ การปลูกจิตสำนึกของประชาชนให้มีความพอเพียงและความจำเป็นในการใช้ งานสินค้าเทคโนโลยีและสถานการณ์และแนวโน้มความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย การวัดความยากจนที่ผ่านมาเป็นการวัดตัวเงิน ในรูปของ “เส้นความยากจน” ซึ่งเป็นการกำหนดมาตรฐานการดำรงชีพไว้ระดับที่ จำเป็นขั้นพื้นฐานต่อชีวิตทั้งที่เป็นอาหารและ

มิใช่อาหาร ซึ่งประเทศไทยได้มีการปรับมาเป็นระยะ ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการบริโภค โครงสร้างประชากรและความแตกต่างของแต่ละพื้นที่

แนวทางและการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ แนวทางแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้จะต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมค่าจ้างที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ ตามมาตรฐานขั้นต่ำ (Living Wage) เพื่อต่อเติมศักยภาพและยกระดับรายได้ขั้นต่ำของแรงงาน การปรับปรุงระบบควบคุมครองทางสังคม และสวัสดิการให้มีประสิทธิภาพทั่วถึงและเป็นธรรม การสร้างโอกาสและความเป็นธรรมในเรื่องสิทธิในทรัพย์สิน การแก้ไขระบบโครงสร้าง ภาษีโดยยึดหลักขยายฐานภาษีฟุ้งฟางทางตรงในสัดส่วนสูงกว่าภาษีทางอ้อม การเพิ่มคุณภาพการศึกษา รวมทั้งการพัฒนากระบวนการใช้แผนที่ยากจน (Poverty Mapping) เพื่อเป็นเครื่องมือจัดสวัสดิการให้กับกลุ่มเป้าหมายคนยากจน (Poverty Targeting) (ที่มา <http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/Documents.pdf>. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2556.)

บริบทตำบลนาเชือก

พื้นที่ตำบลนาเชือก อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ เขตการปกครองของอำเภอขามเฒ่า ตำบลจังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ประมาณ 26 กิโลเมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปตำบลนาเชือก มีเขตติดต่อกับพื้นที่ตำบลใกล้เคียงดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับเขื่อนลำปาว อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลคำคดอง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ติดต่อกับเขตเทศบาลตำบลเขาพระนอน อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศใต้ติดต่อกับเขตเทศบาลบัวบาน อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ พื้นที่ตำบลนาเชือก มีพื้นที่โดยประมาณ 48.2 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 30,125 ไร่ สภาพภูมิประเทศ มีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 14 หมู่บ้าน สภาพแวดล้อมแหล่งพื้นที่บางส่วนทำนาตามฤดูกาลและพื้นที่บางส่วนได้รับน้ำชลประทานลำปาว เกษตรกรทำนา 2 ฤดูทั้งนาปี นาปรัง ด้านเศรษฐกิจ การลงทุน พื้นที่ที่มีการลงทุนทางอุตสาหกรรมเช่น ปุ๋ยอ้อย มันสำปะหลังยางพารา การเกษตรทำนาและการประมง ปลูกสัตว์ เช่น เลี้ยงวัว การเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา ปลูกพืชเศรษฐกิจจำพวกขมิ้นเพื่อจำหน่าย ด้านแรงงาน แรงงานมีไม่เพียงพอ แรงงานอพยพออกนอกพื้นที่ กลับมาเฉพาะฤดูกาลเก็บเกี่ยว มีแต่เด็กและคนชรา จากการลงพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูลภายในชุมชนตำบลนาเชือกนั้น ทำให้ได้พบปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพและวิถีชีวิต

วัฒนธรรม ค่านิยมของชุมชนตำบลนาเชือก เช่น ปัญหาการเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกอ้อย มันสำปะหลัง การใช้สารเคมีจำนวนมาก ปัญหาสภาพคุณภาพการศึกษา ความรู้ทักษะในการประกอบอาชีพต่ำ มีความเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมาก ปัญหาความยากจนภาระหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น ครอบครัวยาก ความมั่นคง แรงงานพลัดถิ่น ปริมาณการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ การทำนาเกษตรเคมี คุณภาพดินเสื่อมโทรม สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ใช้สารเคมีจำนวนมากทำให้ต้นทุนการผลิตสูง ประกอบอาชีพในท้องถิ่นไม่สามารถเรียนรู้ขาดการส่งเสริมหรือพัฒนา กลุ่มอาชีพได้ตามที่ควรจะเป็น สืบเนื่องมาจากความเจริญด้านเทคโนโลยีส่งผลให้วิถีชีวิตของชุมชนตำบลนาเชือกไม่สามารถพัฒนาทักษะองค์ความรู้และพึ่งตนเองได้

บริบทศูนย์เครือข่ายอินทร์ทรง

ศูนย์เครือข่ายอินทร์ทรง ตั้งอยู่เลขที่ 270 ตำบลนาเชือก อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม 2556 และเปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 โดยท่าน ดร. ลลิต ถนอมสิงห์ รองเลขาธิการนิคมพัฒนา เป็นประธานในพิธีเปิดศูนย์อินทร์ทรง โดยนายทรงศักดิ์ ภูษามคม เป็นผู้ก่อตั้ง ซึ่งขณะนั้นปฏิบัติหน้าที่เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาเชือก อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์และกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถือว่าเป็นที่มาของแรงบันดาลใจให้มีการก่อตั้งศูนย์เครือข่ายอินทร์ทรงนี้ขึ้น จนประสบความสำเร็จ ศูนย์เครือข่ายอินทร์ทรงมีเนื้อที่หมด 5 ไร่ 3 งาน 11 ตารางวาเศษ มีทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดกับเขตอุทยานเขื่อนลำปาว ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มประชากรในตำบลนาเชือก 14 หมู่บ้าน ๆ ละ 20 คน รวมจำนวน 180 คน ส่วนมากประชากรมีอาชีพเกษตรกรรมธรรมชาติ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง ทำสวน ทำไร่และรับราชการ เป็นอาชีพเสริมอาชีพหลักคือทำนา 2 ฤดู นาปีและนาปรัง จึงเป็นที่มาของการตั้งศูนย์เครือข่ายอินทร์ทรงนี้ขึ้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาและการจัดการองค์ความรู้และทักษะในการประกอบสัมมาชีพ การทำนา ปลูกพืชด้วยปุ๋ยอินทรีย์เพื่อลดต้นทุนในการผลิต เพราะการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศที่มีความรุนแรงมากขึ้นส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ฝนตกไม่สม่ำเสมอ น้ำท่วม ฝนแล้งต่อเนื่องยาวนาน สร้างความเสียหายอย่างมากต่อการผลิตการเกษตร ได้ตระหนัก เห็นประชากรในชุมชนเข้าไปสู่ระบบทุนนิยม ปัญหาคุณภาพชีวิต ความรู้ทักษะในการประกอบอาชีพต่ำ มีความเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากขึ้น ภาระความยากจนและหนี้สินครัวเรือนมากขึ้น ครอบครัวยากความมั่นคง

ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น การทำเกษตรเคมีสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและตัดไม้ทำลายป่าและใช้สารเคมีมากขึ้น ต้นทุนผลิตสูง จึงเป็นที่มาของการก่อตั้งศูนย์นี้ขึ้นพัฒนาองค์ความรู้สู่เกษตรกรในการเรียนรู้ร่วมกันในพื้นที่ อีกประเด็นหนึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ

1. เพื่อส่งเสริมกระบวนการรวมกลุ่มและพัฒนาองค์ความรู้กลุ่มอาชีพในพื้นที่
2. เพื่อเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของกลุ่มอาชีพ
3. สนับสนุนการรวมกลุ่มอาชีพที่ใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมกัน เชื่อมโยงภูมิปัญญา

วัฒนธรรมท้องถิ่นเดียวกัน

เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้แรงงานในการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ไม่สามารถเรียนรู้วิชาการส่งเสริมและพัฒนาการกลุ่มอาชีพ เนื่องจากความเจริญด้านเทคโนโลยีส่งผลให้วิถีชีวิตชุมชนตำบลนาเชือก ไม่สามารถพัฒนาทักษะองค์ความรู้และพึ่งตนเองได้ลดลง ศูนย์เครือข่ายอินทร์ทรง มีวัตถุประสงค์เป็นแนวทางที่ถูกพัฒนาขึ้นมาใหม่ ในการคิดริเริ่มระดับรากหญ้า และการแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานของชุมชน ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะพื้นที่ ที่มุ่งหวังเปลี่ยนค่านิยม ยุทธศาสตร์ นโยบายและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน โดยเชื่อมโยงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเดียวกัน ค่านิยม ความเชื่อและปฏิบัติสัมพันธ์ในระดับปัจเจกครอบครัว ชุมชน ปัญหาดังกล่าว ปัจจุบันจึงเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ที่มีการอบรมให้ความรู้ในกลุ่มอาชีพที่หลากหลาย เช่น ส่งเสริมปลูกต้นเชือกซึ่งเป็นไม้เอกลักษณ์ของตำบลนาเชือกที่ได้หายไปในปัจจุบัน การเลี้ยงไก่ กระบือ การเลี้ยงนกกระทา ไก่พื้นเมือง ไก่ดำ ไก่พันธุ์ไข่ แมงดา แปลงผักสาธิตและพืชพันธุ์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมากขึ้นจากการสรุปโดยภาพรวม เศรษฐกิจพอเพียงเลี้ยงดูชุมชนให้ทุกคนทุกครัวเรือนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกริกชัย ธรรมลักษณ์ และคณะ (2551 : 98) ศึกษาอิทธิพลทางสังคมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนและการรับรู้ทางการเมืองที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภูมิภาคตะวันตก (หมู่บ้านจอมบึง, นครปฐม, กาญจนบุรีและเพชรบูรณ์) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ โดยให้นักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคตะวันตก ทั้ง 4 แห่งจำนวน 1,480 คน ตอบแบบสอบถาม และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์เจาะลึกคณาจารย์และนักศึกษา พบว่าการรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชนขึ้นอยู่กับสถาบันการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ การรับรู้ทางการเมืองของนักศึกษาขึ้นอยู่กับ การรับรู้ข่าวสาร

จากสื่อมวลชนของสถาบันการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ อิทธิพลทางการเมืองขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนบุคคลของนักศึกษาและสถาบันการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญและการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสัมพันธ์กับปัจจัยการรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชน การรับรู้ทางการเมือง อิทธิพลทางการเมืองและคุณลักษณะส่วนบุคคลของนักศึกษาโดยมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ

ชนกพร ไผ่พิสุทธิกุล (2554 : 89) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำกอก จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดจนการค้ารังชีพ เนื่องจากส่วนใหญ่ชุมชนดำรงชีพด้วยเกษตรกรรมและกสิกรรม ตลอดจนมีประเพณีและพิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่าง ๆ และเมื่อชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงก็ทำให้เกิดปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ฉะนั้นควรกำหนดแนวทางและรูปแบบของชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ ตระหนักต่อคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางวัฒนธรรม และเพื่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

ชูชาติ เหลี่ยมวานิช (2537 : 185 - 190) ศึกษาเรื่อง เครื่อง่ายการเรียนรู้ในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชน ในชุมชนชนบท ซึ่งมีผลการศึกษาค้นคว้าประชาชนในชุมชนที่ศึกษา เป็นชุมชนชนบททางภาคเหนือของประเทศไทย ประชาชนมีวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นและมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเองในด้านภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น ชุมชนแห่งนี้จึงมีวัฒนธรรม ประเพณีในการดูแลสุขภาพแบบดั้งเดิมหลงเหลือให้เห็นจนถึงปัจจุบัน เป็นการเรียนรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและกาลก่อนเกลตาทางสังคม โดยครอบครัว เกรือญาติและเพื่อนบ้าน นอกจากนั้นก็เรียนรู้จากผู้นำ เช่น พระ ผู้อาวุโส ทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ในอดีตจะมีผู้รู้หรือภูมิปัญญาในด้านการดูแลสุขภาพการเจ็บป่วย และคนรุ่นหลังก็ได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้สืบมา โดยมากจะมาจากสายต้นตระกูลและสืบมาเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลาน แต่ปัจจุบันนี้ภูมิปัญญาชาวบ้าน(หมอพื้นบ้าน) มีจำนวนน้อยและนับวันจะลดลงไปเรื่อย ๆ เนื่องจากว่าคนสมัยปัจจุบันไม่ค่อยนิยมการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน เพราะว่าต้องใช้เวลารักษานาน และยังคงมีพิธีรีตองมากมาย โดยเฉพาะการรักษาที่อาศัยพิธีกรรมต่าง ๆ และประกอบกับปัจจุบันรัฐบาลได้พยายามเน้นการบริการสาธารณสุขสมัยใหม่ให้แก่ประชาชนทุกระดับและพยายามปลูกฝังความเชื่อให้แก่ประชาชนในการรักษาเยียวยาแบบตะวันตกด้วยวิธีการแพทย์แผนใหม่ เครื่อง่ายการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชนชนบทได้มีการเรียนรู้ตามลักษณะของเครื่อง่ายสังคมชนบท ซึ่งเริ่มต้นจาก

ครอบครัว เครือญาติ แล้วขยายออกไปยังเพื่อนบ้านตั้งแต่ภายในชุมชนและนอกชุมชน และถ้าเป็นเรื่องการดูแลสุขภาพโดยทั่ว ๆ ที่เป็นเรื่องปกติธรรมดา เครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนได้มีขึ้นอยู่ตามปกติจากวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กันและเป็นเครือญาติในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง ส่วนการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพैयाวยาที่เจ็บป่วยร้ายแรงนั้น เป็นการสืบทอดความรู้หมอพื้นบ้านทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนและหมอพื้นบ้านที่มีวิชาความรู้ส่วนใหญ่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและไปเรียนจากผู้รู้เพิ่มเติม เช่น พระ ผู้อาวุโส เพื่อน จึงได้ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ในการดูแลสุขภาพैयाวยาในแวดวงหมอพื้นบ้าน ทั้งที่เป็นหมอพื้นบ้านด้วยกัน พระและลูกศิษย์ ปัจจุบันเครือข่ายการเรียนรู้ของหมอพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพैयाวยาอยู่ในวงแคบ เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่ได้สนใจหรือไม่มีความที่จะเรียนรู้ เพราะจะต้องใช้เวลาศึกษาเล่าเรียนนานกว่าที่จะมีความชำนาญสามารถเป็นหมอพื้นบ้านได้ประกอบกับรัฐ ได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องนี้ไม่จริงจัง เนื่องจากการเน้นให้ประชาชนดูแลสุขภาพैयाวยาอนามัยตามแบบตะวันตกหรือด้วยวิธีการแพทย์สมัยใหม่นั้นเองเงื่อนไขสำคัญและมีผลค่อนข้างมากต่อการเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ชาวบ้าน ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลและชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์ของครอบครัว เครือญาติและเพื่อนบ้าน 2) ระยะเวลาความสัมพันธ์ของบุคคล การเรียนรู้เพื่อเกิดความซาบซึ้งต้องอาศัยมิติด้านเวลาซึ่งถ้าเป็นการดูแลสุขภาพैयाวยาขั้นสูงก็จะใช้เวลาเรียนรู้มาก 3) ความถี่ของการพบปะหรือความใกล้ชิดกัน จำนวนครั้งของการพบปะและความใกล้ชิดสนิทสนมย่อมเป็นช่องทางให้เกิดการเรียนรู้ได้เสมอ และ 4) การแลกเปลี่ยนและการพึ่งพา เป็นวัฒนธรรมของประชาชนชนบทที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

อ้อยใจ นามวงศ์ (2545 : 112) ศึกษาความต้องการและแนวทางการรวมกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในเขตอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ เป็นผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบในเขตอำเภอเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 30 คน นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 20 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ 2 คน ผู้ประกอบการบริษัททัวร์ 3 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามจำนวน 2 ชุด แบบสัมภาษณ์มีจำนวน 2 ชุด ผลการศึกษาพบว่า ความต้องการในการรวมกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบต้องการให้มีการรวมกลุ่มร้อยละ 86.67 โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนและส่งเสริม มีอัตราค่าโดยสารเป็นมาตรฐานเดียวกัน มีการจัดคิดเพื่อรับงานบริการนักท่องเที่ยว มีการอบรมด้านการจราจร การใช้ภาษา บริการข้อมูลข่าวสาร มีกิจกรรมการแข่งขันกีฬา และการประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ส่วนแนวทางการรวมกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพสามล้อถีบ โดย

เริ่มจากการจัดตั้งให้มีสำนักงานที่แน่นอน และมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้ประกอบอาชีพสามล้อ ถีบมารวมกลุ่มโดยชี้แจงวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม และผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับ มีการเลือกหัวหน้ากลุ่มและคณะกรรมการเพื่อการดำเนินงานกลุ่ม ในการสร้างรายได้เพิ่มขึ้นแก่สมาชิกกลุ่ม

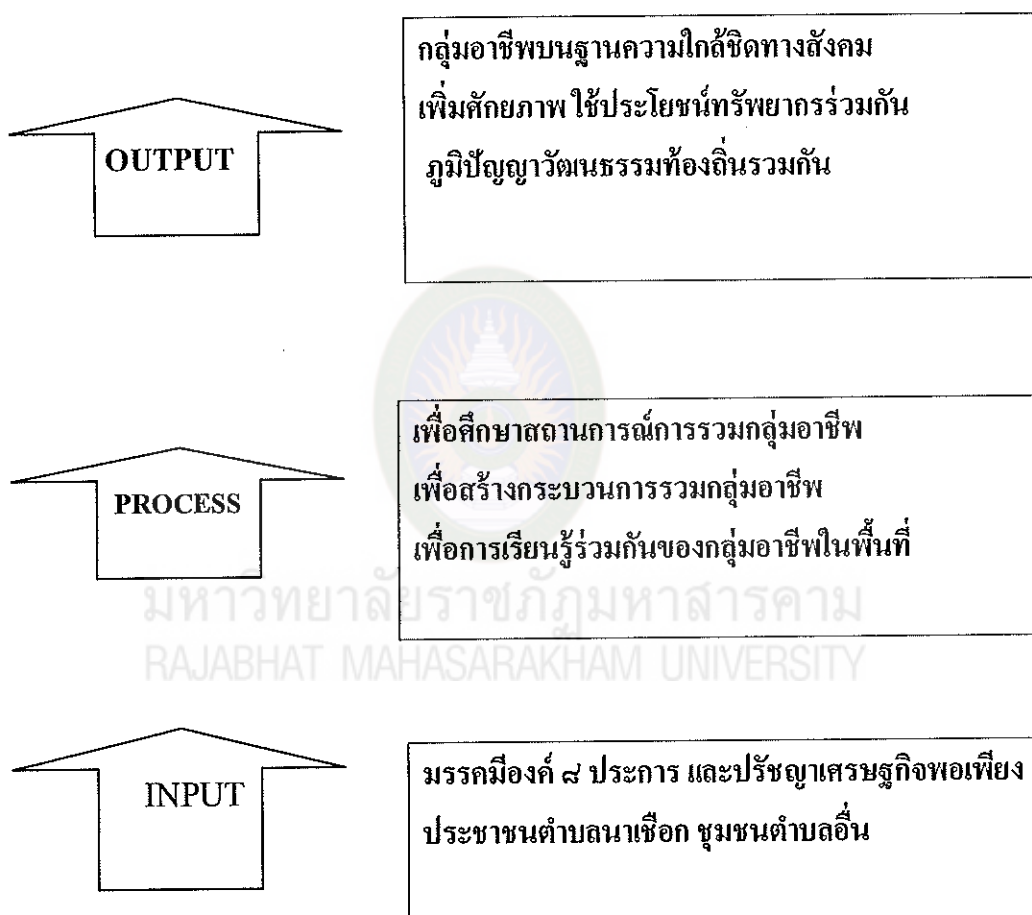
Purnomo and Prabhu. (2004 : 106 - 131) ได้วิจัยรูปแบบการวางแผนความร่วมมือของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยอาศัยเวที ชาวบ้านมีหลายขั้นตอนหลายเวทีของการวางแผนก่อนที่จะทำการตัดสินใจ ขบวนการเริ่มต้นด้วยการออกสำรวจภูมิประเทศและเข้าใจทัศนคติของส่วนรวม ความร่วมมือหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน

Veramu. (1996 : 6 - 9) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนกับการศึกษาในทางใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งการใช้อำนาจในการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่ช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Herry. (2009 : 17 - 30) ได้วิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์มุมมองของคนท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้แบบยั่งยืน : กรณีศึกษาในอินโดนีเซีย พบว่า วิธีการที่จะทำให้ป่าคงอยู่อย่างยั่งยืน ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น การดูแลอย่างใกล้ชิด การดำรงชีพแบบพอเพียง มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าไม้ มีความจริงใจปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดในกลุ่มหรือสถาบันและองค์การต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการทำวิจัยเพื่อชี้แนะแนวทางในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน แต่ละท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ในการอนุรักษ์ของตัวเองแต่ละกลุ่มควรจะมีการให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันและข้อมูลนั้นควรจะเป็นข้อมูลใหม่ จึงจะได้ผลแบบยั่งยืนต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย